

Driemaandelijks tijdschrift
negentiende jaargang nummer 3
September 1996

Orgelkunst

ORGELKUNST

XIXde jaargang, nummer 3 — september 1996

Driemaandelijks tijdschrift uitgegeven door de
v.z.w. Vlaamse Vereniging ter Bevordering van de Orgelkunst
ISSN 0776-9350

Hoofdredakteur

Kamiel D'Hooghe

Redaktieraad

Luk Bastiaens, Antoon Fauconnier, Dr. Bernard Huys, Prof. Dr. Ewald
Kooiman (NI), Ghislain Potvlieghe, Patrick Roose, Dr. Harald Vogel (D.).

Medewerkers

J. Anaf, L. Bierens, J. Boyer (F), J. Braekmans, J. Brock (U.S.A.), W.
Callaert, P. Cré, H. De Backer, Dr. J. De Bie, B. de Leersnyder (F),
G. De Swerts, J. D'Hont, J. Eeckeloo, F. Geysen, E. Goedleven, E.
Hallein, K. Hoek (NI), G. Hoornaert, F. Jaspers (NI), Y. Knockaert,
A. Kurris (NI), M. Lemmens, D. Liévois, L. Lohmann (D), J. Meersmans,
Dr. G. Moens-Haenen, J. Moors, Dr. G. Peeters, R. Plovie, A. Rössler (D),
E. Saveniers, Y. Senden, Dr. G. Spiessens, K. Stout (U.S.A.), F. Van Bree,
J. Van Landeghem, M. Versteegen, G. Willems, T. Waegeman.

Secretariaat

Agnès Dumon, Beiaardlaan 1, B-1850 Grimbergen.

Abonnement

België : 500 BEF

Nederland : 30 NGL

Andere landen : 600 BEF

Steunabonnement : 1.000 BEF

- postrekeningnummer : 000-1587551-49
van V.V.B.O., v.z.w., 1850 Grimbergen (met vermelding : abonnement
Orgelkunst).
- In Nederland : Rekeningnummer 85.80.98.474 van Kamiel D'Hooghe
met vermelding : «Abonnement Orgelkunst».

Voor de inhoud van de ondertekende artikels zijn alleen de auteurs
verantwoordelijk.

Overname van artikelen is slechts toegestaan na schriftelijk verkregen
toestemming van de redaktieraad.

Inhoud

		blz.
Gregoriaans en Symboliek	<i>M. Cogen</i>	99
Een 18de-eeuwse tweeling : De Van Peteghem-orgels van Lippelo en Malderen	<i>P. Roose</i>	110
Het Van Peteghem-orgel van de St.-Michielskerk te Keerbergen	<i>J. Braekmans</i>	129
Zwartboek : Nieuw slachtoffer van orgelvandalisme	<i>K. D'Hooghe</i>	132
Ter Bespreking		134
Mededelingen		135
Agenda		142
Orgeltijdschriften		144

Gregoriaans en Symboliek

Marc COGEN

1. Een muzikale modus is niet alleen een muzikale structuur : de opeenvolging van noten en de melodische lijnen scheppen een emotioneel klimaat, een gemoedsgesteldheid die niet beperkt is tot de esthetische ervaring alleen. De affectiviteit en de expressiviteit van de modi heeft in het oude Griekenland aanleiding geven tot denkbeelden over de 'ETHOS'. De term ethos kent aan elke modus een affectieve tonaliteit toe. De hellenisten gebruikten de term voor de oude harmonieën waaraan Plato en andere Griekse auteurs een ethische waarde toekenden, dus een morele waarde. Zo werd de nationale Dorische modus vereenzelvigd met de kenmerken van viriliteit, ernst en nobelheid, oproepend tot moed en deugd. De ethos van muzikale tonen is van archaische en universele oorsprong en is verbonden met het geloof in de occulte kracht van muzikale klanken op de mentaliteit en de menselijke gedragingen. Zo bijvoorbeeld heeft de Indische traditie een kodifikatie doorgevoerd van de ethos van elke RAGA en de klassifikatie van de RAGA heeft betrekking op de verschillende soorten van kennis en wijsheid.

2. Het Gregoriaans is opgebouwd rond acht modi. Een modus is een toonsoort of een stel tonen die zich bewegen rond een bepaalde centrale hoofdtoon, de Finalis, die altijd de eindtoon van het bepaalde gezang is. De manier van zich 'verhouden' (modus) van de tonen onderling en van al de tonen tegenover de eindtoon, geeft een kleine tonenwereld, een eigen tonensfeer met een eigen gevoelswaarde. De modi of toonsoorten van het Gregoriaans zijn ontstaan in de periode van het oerchristendom : de eerste eeuwen na Christos, de christelijke Messiah. Het Gregoriaans gebruikt dus een systeem van acht toonsoorten of de octoéchos, een term die afkomstig is van Byzantijns Griekenland. De octoéchos heeft zijn wortels in het Oosten — bijvoorbeeld bij de Syrische hymnografen — en houdt verband met de symboliek van het getal acht. Men vindt deze symboliek terug in de christelijke liturgieën van Antiochië (Syrië), Armenië, Jeruzalem maar het is via Byzantium dat zij definitief werden geklasseerd als acht fundamentele muzikale structuren. De bedoeling van de Byzantijnen was ook utilitair : men wou

precieze criteria vinden om te weten welke psalmodische toon gebruikt wordt voor welke tekst. De acht Gregoriaanse toonsoorten worden muzikaal gerangschikt en benoemd volgens hun Finalis. Elke modus heeft bovendien twee varianten. In de eerste variant beweegt de melodie zich binnen een octaaf boven de eindtoon en wordt de authentieke modus genoemd. De andere variant heeft dezelfde eindnoot, maar de tessituur, eveneens een octaaf, begint een kwart lager, en wordt de plagale modus genoemd. Het Oosten, dat ook de authentieke en de plagale modus kent in de Oosterse muziek verbindt de eerste met David en de tweede met Salomo (het Hebreeuws voor 'man van de vrede', koning van Israel en zoon van koning David). Een Gregoriaanse melodie beweegt zich in één van de acht modi die Dorisch, Frygisch, Lydisch en Mixolydisch worden genoemd voor de authentieke modi. De vier plagale modi gebruiken de vier namen van de authentieke modi met de prefix 'hypo' zoals hypodorisch.

De gevoelssfeer van de Gregoriaanse modi kunnen we als volgt samenvatten. De Dorische modus heeft als hoofdindruk: kalmte en vredige stemming vol vertrouwen, zoals bijvoorbeeld in het introïtus 'Da pacem', gezongen tijdens de gewone zondagen van het jaar. De antifonale zang 'Hodie Christus natus est', gezongen op kerstdag, is eveneens in de Dorische modus getoonzet en heeft afwisselend bes en b- waarbij deze laatste — als dorische sext — zorgt voor licht in de klank. De Frygische modus is eigenaardig voor moderne oren: de sfeer is hier beschouwend, ingekeerd en wereldvreemd, zoals blijkt uit de intredezingen: 'Dum sanctificatus', uit de vastentijd en 'In nomine Domini' van de derde dag van de stille week. De Lydische modus klinkt open, edel-voornaam en zangerig in het Graduale 'Viderunt omnes', gezongen op kerstdag en het Communio 'Intellige clamorem', van de tweede zondag van de vasten. Bemerkt hier de karakteristieke Lydische kwart in de aanhef. De Mixolydische modus heeft een indringende en volle sonoriteit, soms met grote toonsprongen en drukt extase en geestelijke jubel uit, zoals we die kunnen beluisteren in het introïtus 'Puer natus est' van de dagmis van kerstdag.

De ingetogen vreugde en het meer extatische hoogtepunt van de bovenvermelde kerstantifoon, 'Hodie Christus natus est' hebben te maken met de geboorte van de verlosser, de Messiah.

De hierbij geciteerde tekst werkt verduidelijkend:

<i>'Hodie Christus natus est :</i>	<i>'Vandaag is Christus geboren :</i>
<i>hodie Salvator apparuit :</i>	<i>vandaag verscheen de Verlosser :</i>
<i>hodie in terra canunt Angeli,</i>	<i>vandaag zingen de Engelen,</i>
<i>laetantur Archangeli,</i>	<i>verblijden zich de Aartsengelen,</i>
<i>hodie exsultant justi, dicentes :</i>	<i>vandaag zeggen de rechtvaardigen met vreugde :</i>

Gloria in excelsis Deo, alleluia'. Gloria tot God in de hoogste hemelen'.

3. De symboliek van de 'rechtvaardigen', waarnaar wordt verwezen in dit lied, heeft wel een bijzondere ontwikkeling gekend in de geschiedenis.

Oorspronkelijk kende het begrip 'rechtvaardigheid' een sakraal-rituele betekenis: men is rechtvaardig indien men het sakrale ritueel stipt en zonder wijzigingen uitvoert volgens de traditie. De strikte orde van het ritueel is de symboliek voor de orde in de chaos: cultuur is enkel mogelijk door het herhalen van plechtige handelingen, de ritus. Deze opvatting bestond in het oude Egypte van de farao's en in het oude Israel.

In de christelijke traditie heeft 'rechtvaardigheid' te maken met een ethisch-sakrale ingesteldheid gebaseerd op het geopenbaarde Woord dat het best wordt uitgedrukt door Johannes: 'In den beginne was het Woord en het Woord was bij God en het Woord was God (1.1.)... In het Woord was leven en het leven was het licht der mensen; en het licht schijnt in de duisternis en de duisternis heeft het niet gegrepen (1.4-6)'. In deze betekenis is men rechtvaardig indien men handelt volgens de geest en de richtlijnen van het geopenbaarde Woord, dat volgens de Christenen de bijbel is: de bijbel als ethisch-sakrale code, het symbolieke kader van het Gregoriaans.

In de twintigste eeuw zet zich een laïcisering door met een daarbij horende teloorgang van het spirituele en het sakrale. De strekking van het begrip 'rechtvaardigheid' is nu ethisch-sociaal: men is rechtvaardig indien men handelt en denkt in overeenstemming met minimum normen die de basis zijn van de universele samenleving en het best zijn uitgedrukt in de mensenrechtenverdragen en -verklaringen ontstaan na het einde van de Tweede Wereld-oorlog. In onze hedendaagse samenleving is 'rechtvaardigheid' één van de hoekstenen van de samenleving maar religie en sakraliteit behoren nu tot het privaat domein van de mens.

4. Dankzij de symboliek hebben we toegang tot het fundament van elke sakrale kunst: het transcendentale. Het symbool ver-

wijst naar de spirituele achtergrond van de materiële wereld. Bovendien is het symbool het basiselement van de rituele uitvoering. Symbolen verwijzen naar elk object, beweging, verband, gebeurtenis, ruimtelijke eenheid of tijdelijke eenheid die dienen als middel voor een concept van een sociaal betekenisvolle boodschap. In de Gregoriaans-christelijke symboliek verwijzen de symbolen naar de band tussen twee gescheiden werelden: de Aarde en de Hemel of het domein van de mensen en het domein van God. Deze christelijke duiding is vanzelfsprekend religieus en bindt de verscheidenheid van de dingen in een spiritueel eenheidsbeginsel. Het Gregoriaans als muziek is altijd ondergeschikt aan de tekst zelf, het Woord, en ook ondergeschikt aan het ritueel of de christelijke liturgie. Elk ritueel bestaat uit een complexe uitvoering van symbolische daden, gekenmerkt door een formaliteit, orde en volgorde, die plaats vindt in specifieke omstandigheden en die als één van haar doelstellingen heeft het regelen van een sociale orde. Het Gregoriaans is inderdaad een christelijk-symbolische daad — uitvoering van het geopenbaarde Woord door muziek — uitgevoerd in een sakrale ruimte (een monnikengemeenschap) en in de kontekst van de liturgie als ritueel. Deze liturgie is een priesterlijk ritueel: de priesters en monniken verduidelijken het creatieve werk van God als het brengen van orde en zij kontrasteren deze schepingsorde met het steeds aanwezige gevaar van chaos. In het hebreuws betekent 'kreatie' ook het onderscheiden van de verschillende elementen. Het basiselement van onderscheid in de hebreuwse en christelijke cosmologie is het onderscheid tussen dag en nacht, of licht en duisternis. De allereerste verzen van de bijbel, namelijk Genesis 1, luiden:

'In den beginne schiep God de hemel en de aarde ...

En God zei: Er zij licht, en er was licht.

En God zag dat het licht goed was, en God maakte onderscheid tussen het licht en de duisternis'.

5. Kortom, Licht en duisternis zijn de twee belangrijkste symbolen. De andere symbolen van de schepping dienen om deze basissymbolen aan te vullen, zowel wat betreft de objecten (zon, maan, sterren...) als levende wezens (dieren en mensen). De idee van scheiding van de elementen, met als twee hoofdelementen licht en duisternis, is opnieuw terug te vinden in de schepping van de vierde dag (Genesis 1, 14) waarin God de lichten plaatst aan het firmament om dag en nacht te onderscheiden en het licht van de duisternis te onderscheiden. Deze scheiding moet

worden onderhouden en gerespekteerd om de geschapen orde in stand te houden en niet te laten verworden tot verwarring en chaos.

6. Het Gregoriaans is de oudste muziek van Europa over de oudste tekst van Europa, de bijbel. In dit opzicht is het een merkwaardige muziek. De oorsprong van het Gregoriaans is in het oerchristendom van de eerste eeuwen in de eerste pogingen om een liturgie op te bouwen. Zoals we weten waren de eerste christenen van joodse oorsprong en zij namen liturgische en muzikale prototypen over uit de joodse liturgie. Dit gebeurde in Jeruzalem en Antiochië. De eerste dienst was de nachtdienst van zaterdag (de joodse Sabbath) die onmiddellijk werd gevolgd door de nachtmis in de vroege uren van zondag. Dus de zondag werd daardoor de 'Dag van de Heer' en kreeg de betekenis van een wekelijkse feestdag. De nachtdienst in het oerchristendom bestond uit lezingen, gebeden en psalmen. De psalmen werden eerst gezongen door een solist zoals de chazan in de joodse liturgie. Daarna werden er responsalia toegevoegd die werden gezongen door de gemeenschap van alle gelovigen. Rond 330 werden de eerste christelijke hymnen geschreven door Ephraim. Zij waren zo succesvol dat ze ook werden ingevoerd in het westelijke Romeinse rijk. Op het einde van de vierde eeuw verschuift het muzikaal-liturgische centrum zich van het oosten naar het westen onder paus Damasius I: de liturgie van Jeruzalem werd aanvaard in Rome.

7. De verdere evolutie kon worden gerekonstrueerd dankzij de Latijnse teksten die bewaard zijn gebleven. Het gebruik van het Latijn in West-Europa heeft eerst geleid tot het ontstaan van een codex van het Gregoriaans en vanaf de negende eeuw vinden we de eerste neumatische notaties die zo geschreven waren dat zij enkel de algemene contouren vertegenwoordigen van de melodische bewegingen dus zonder de intervallen te duiden. De eerste notities van intervallen dateren van rond het jaar 1000. Het Gregoriaans gezang is niet los te denken van het Gregoriaans sacramentarium dat in zijn oudste vormen van vroegere datum dateert dan het pausdom van Gregorius I, de paus die zijn naam heeft gegeven aan het gezang. Hij was paus van 590-604 en één van de meest invloedrijke pausen uit de kerkgeschiedenis. Gregorius wordt dikwijls de laatste Romein genoemd en stamt uit een patriciërsfamilie. Zijn grootvader

Felix was ook paus geweest na de dood van zijn echtgenote. De ouders van Gregorius (Sylvia en Gordianus) behoorden tot de senaatsfamilies in Rome. Gregorius heeft er veel toe bijgedragen dat de kerk de cultuur van het oude Rome heeft bewaard: in een tijdperk van verval, chaos en politiek anarchisme waren de kerkelijke structuren het enige soliede kader voor het behoud van de klassieke cultuur die later opnieuw zou kunnen opbloeien en nog veel later in een niet-kerkelijke kontekst. Gregorius behoorde tot de drie invloedrijkste mannen van de zesde eeuw samen met Justinianus (bekend om zijn juridische codex) en Benedictus (de stichter van het westelijke monasticisme), die overleed toen Gregorius zeven jaar was. Hij deed afstand van zijn grote rijkdom, stichtte zeven kloosters en werd zelf monnik. Zonder cynisme mogen we zeggen dat de kerkelijke structuur aan Gregorius meer mogelijkheden bood om zijn politieke talenten uit te oefenen dan de lokale Romeinse ambten, zoals prefekt, een functie die hij uitoefende in 573 vooraleer hij monnik werd. De kerk had toen niet het gezag dat zij later geleidelijk aan won. Gregorius versterkte het pauselijke en kerkelijke gezag hoofdzakelijk door middel van brieven gericht aan koningen en bisschoppen waarin hij op gezagvolle toon zijn advies en zelfs zijn richtlijnen gaf. Hij twijfelde nooit aan zijn moreel gezag om richtlijnen en indien nodig vermaningen te geven. Bovendien definieerde hij het model van de Romeinse liturgie (het sacramentarium) en verleende zijn gezag aan de codificatie van het Romeins gezang dat voortaan Gregoriaans werd genoemd. Gregorius is de laatste Romein. Zijn toon van commanderen werd niet zozeer gesteund door het nog vrij zwakke pauselijke ambt maar veeleer door de instinctieve basis van de Romeinse aristokratische trots.

8. In het Oosten werd een nieuw tijdperk ingeluid zonder dat de tijdgenoten van Gregorius of Gregorius zelf er zich van bewust waren. Mohammed werd geboren toen Gregorius dertig jaar oud was. De Griekse kerk bleef ondergeschikt aan de Griekse keizer van Constantinopel die het recht behield om te beslissen over kerkelijke zaken en over de aanstelling van bisschoppen en patriarchen. De autoriteit van de Griekse keizer was de reden van het schisma in 1054 tussen de oosterse christelijke kerk (die Grieks-Byzantijns is geworden) en de westers-Romeinse kerken onder het pauselijke gezag.

9. De Lombarden versloegen de Griekse legers in Italië — zij veroverden Ravenna in 751, de hoofdstad van Byzantijns Italië — en bedreigden ook de positie van de paus in Rome. De pausen hebben zichzelf gered door een alliantie aan te gaan met de Franken. In het zo belangrijke jaar 753 reisde paus Stephanus III over de alpen naar de Frankische vorst Pepin om een overeenkomst te sluiten: in ruil voor militaire bescherming aan de paus zou Pepin door de paus erkend worden als koning in plaats van de merovingische dynastie van de Franken. Na een langdurige veldtocht slaagde Karel de Grote, de zoon van Pepijn, erin om de Lombarden te verslaan in Italië. De paus erkende de overeenkomst met Pepijn en kroonde Karel de Grote tot opvolger van de Romeinse keizers. De bemiddelaar tussen Stefanus III en Pepijn was een bisschop uit Metz, Chrodegang. Hij bemiddelde tussen de paus en zijn vorst, Pepijn. Het schijnt bisschop Chrodegang maanden gekost te hebben om de paus te overreden de hulp van de Franken te aanvaarden.

10. Maar de bemiddeling van bisschop Chrodegang is van grote betekenis geweest voor de geschiedenis van het Gregoriaans. De liturgische plechtigheden in Rome maakten diepe indruk op hem in vergelijking met de weinig geschoolde Franken. Na zijn terugkeer naar Metz begon hij zijn kathedraal naar Romeins voorbeeld om te vormen, zijn clerus was '... lege divina Romanaque imbutus cantilena' (zie Paulus Diaconus, *Gesta episcoporum Metensium*; Migne P.L., 95, k. 720) en tegen het einde van de achtste eeuw werd Metz *het kerkmuzikale centrum van Noord-West Europa...* De beroemde Rome-reis van bisschop Chrodegang luidt de Frankische gregoriansering in met als hoogtepunt het jaar 785 wanneer paus Hadrianus I aan Karel de Grote een 'Gregorianum immixtum' toezendt. Metz en andere centra zoals Sankt Gallen hebben zich muzikaal ontwikkeld omdat er voortdurend Romeinse zangers naar het noorden en Frankische zangers naar het zuiden trokken. Paus Hadrianus I is de paus van de 'renovatio romana', gekenmerkt door een terugkeer naar het zuiver Romeinse. Gregorius zou er blij mee geweest zijn. In de architectuur werd de levantijs-byzantijnse bouwstijl verlaten ten voordele van het oudromeinse basilica-type, zoals die nu nog is terug te vinden in Trier.

11. De term 'Gregoriaans' werd een handelsmerk voor de

muziek van West-Europa dat zich meer en meer onderscheidde van de Byzantijnse muziek en liturgie. Vanaf 880 was Metz als muzikaal centrum de meerdere geworden van het terug in provincialisme afgegleden Rome. De zangstijl van Metz heeft zich over heel noord-west Europa verspreid en mag beschouwd worden als de Frankische toepassing en interpretatie van de uit het Oosten afkomstige muzikale onderbouw van het Gregoriaans. De Frankische uitvoering wordt gekenmerkt door een uitgesproken verticalisme (toonsprongen en intervallsprongen) en een heldere, evenwichtige en goed gelede structuur. Op deze wijze wordt het gregoriaans constructief opgevat, met overzichtelijke tussencadenzen; de melodie wordt pregnanter en veel helderder van structuur. Tijdens de eeuwen waarin de Frankische uitvoering werd uitgebouwd (8e tot 11e eeuw) heeft het Gregoriaans in Rome een zangerige en typisch mediterrane verbloeming — het gregoriaans belcanto — meegemaakt waardoor het minder oorspronkelijk is geworden dan in noord-west Europa. Men zou kunnen zeggen dat de rechtlijnige neofyten van het noorden eerbiediger omsprongen met het gregoriaans dan hun mediterrane broeders. De mediterrane muzikaliteit was in de duistere middeleeuwen wat het ook geweest was in de Oudheid: fluktuierend, improviserend in details, onstandvastig doorheen de tijd en hierdoor minder goed op schrift vast te leggen, zoals de danskunst. De mediterrane zangers konden niet aanvaarden dat de Frankische zangers hun hadden ingehaald qua zangtechniek en er ontstond een scheldpartij over de uitvoering van het gregoriaans. De Romeinse zangers van de Schola Cantorum in Rome verweten de zangers van Metz en andere kloosters in noord-west Europa hun onbehouwenheid die hun afkomst als barbaren niet konden verloochenen. Johannes Diaconus beschreef de Frankische zangers als volgt: 'Met hun alpine lijven, hun zuip-kelen hun hele 'barbara feritas' konden de noordelijke rabauwen wel brullen als de donder of ratelen als vrachtkarren, maar van de liturgische gezangen met hun virtuoze zoetheid brachten ze niets terecht'.

12. Tot hier een korte geschiedenis van een in oorsprong oosters gezang dat via Rome werd bekrachtigd en in het Latijn werd gezongen en tenslotte vereenvoudigd en gesystematiseerd in noord-west Europa. Is deze evolutie van de muziek niet meteen een schets van een culturele evolutie gaande van het oosten naar noord-west Europa?

13. Maar wat in verband met de symboliek zelf? Het Gregoriaans is 'musique de la parole sacrée' en gaat om het Woord. Het Gregoriaans is instrumentaal en illustratief voor de religieuze ontwikkeling van het christendom, gebaseerd op de bijbel. Het christendom heeft de joodse bijbel overgenomen — die werd nu Oud Testament genoemd — maar met toevoeging van teksten over het leven van Jezus (namelijk de vier evangelieën) en de handelingen van zijn apostelen: het Nieuwe Testament. Dit gebeurt letterlijk in het Gregoriaans wanneer reeds in de vierde eeuw de praktijk ontstond waarbij na voorlezing van elke psalm uit het Oude Testament (de joodse geschriften dus) een antifonaal zang werd gezongen door de hele monnikengemeenschap: elke oudtestamentische psalm werd op deze wijze getransposeerd in een kristelijke openbaring en duiding door de tekst van de antifoon zelf. De kloosters van Benedictus pasten deze techniek toe. Luisteren we nu naar een bekend adventlied, Rorate, in de Dorische modus:

Rorate caeli desuper, et nubes pluant Justum.

Peccavimus, et facti sumus tamquam immundus nos; et cecidimus quasi folium universi; et iniquitates nostrae, quasi ventus abstulerunt nos, abscondisti faciem tuam a nobis, et allivisti nos in manu iniquitatis nostrae.

Vide, Domine, afflictionem populi tui, et mitte quem missurus es, emitte Agnum dominatorem terrae, de Petra deserti ad montem filiae Sion, ut auferat ipse jugum captivitatis nostrae.

Consolamini, consolamini, popule meus: cito veniet salus tua: quare maerore consumeris, quare innovavit te dolor? Salvabo te; noli timere: ego enim sum Dominus Deus tuus, Sanctus Israel, Redemptor tuus.

O Hemelen, dauwt neer en laat de Rechtvaardige nederdalen.

We hebben, gezondigd en zijn onzuiver geworden.

We zijn gevallen als dode bladeren: en ons onrecht heeft ons doen draaien als de wind.

Gij hebt Uw aangezicht van ons afgewend en ons laten bezwijken onder het gewicht van onze fouten.

Zie, Heer, het lijden van Uw volk, en zend Hem die Ge moet zenden. Zend het Lam, de Koning van de Aarde, van de woestijnrotsen naar de berg Zion, zodat het ons zal bevrijden uit onze gevangenschap.

Trootst U, troost U, mijn volk: Uw redding is nabij — waarom blijven treuren?

Ik zal U redden, vreest niet. Ik ben immers Uw Heer, Uw God, de heilige van Israel, Uw redder en toeverlaat.

14. De transpositie van joodse naar christelijke heilsleer gebeurt hier door de invoeging van het symbool van het Lam, de Koning van de Aarde die aangekondigd wordt door de beginzin: dauwt uit de hemelen neer, zend de Rechtvaardige vanuit de Hemel naar de Aarde. De Rechtvaardige is het Lam.

Hoe gebeurt de transpositie of verschuiving van de symboliek? Daarvoor moeten we Genesis 9.4 en Leviticus 17.11-14 raadplegen. Genesis 9.4 gaat over de zegening van Noah en zijn zonen door Elohim na de zondvloed. Het oorspronkelijk verbod op het eten van vlees (Genesis 1.29-30) is na de zondvloed opzij gezet door God die de mensen toelaat vlees te eten op voorwaarde dat het bloed uit het vlees is. De herhaling van dit verbod vinden we in Leviticus 17.11-14. Maar in Leviticus wordt het doden van dieren ook gebruikt om het geweld te kanaliseren. Geweld is erkend als onderdeel van het menselijk bestaan. Is er een weg om geweld te controleren en te kanaliseren zodat het binnen bepaalde grenzen blijft? Het antwoord in Leviticus is dat het doden van dieren één van de middelen is om geweld te structureren, bijvoorbeeld als offer in het ritueel. Het offeren van dieren is het middel in de oude religieuze tradities om menselijke agressie en geweld te controleren. Leviticus 17.3-9 gaat over het offeren van dieren: 'Ieder van het huis Israels, die een rund, een schaap of een geit in de legerplaats of buiten de legerplaats slacht, maar die niet brengt naar de ingang van de tent van de samenkomst, om een offergave aan de Heer te brengen voor de tabernakel, als boetschuld zal dat die man worden aangerekend; hij heeft bloed vergoten en die man zal uit het midden van zijn volk verwijderd worden... Runderen, schapen (waaronder lammeren) en geiten zijn de drie hoofdkategorieën voor offers; het zijn gedomesticeerde dieren. Het offeren van dieren en hun bloed is het middel om de dood te zuiveren en om het domein van de dood te verlaten voor het domein van het leven. In het zopas geciteerde lied 'Rorate' wordt uitdrukkelijk gezegd dat de mensen gezondigd hebben, schuld hebben. Dit kan enkel worden weggenomen indien er een offer wordt gebracht en dit offer is de Rechtvaardige, het Lam - de Christos. Zonder bemiddeling van God is er dus geen verlossing of zuivering mogelijk. Dat het Lam zal gezonden worden van de woestijnrotsen naar de berg Zion alludeert op de dood van Christos in de nabijheid van de berg Zion waarop ook de Tempel van Jerusalem is gelegen. Het offeren van het Lam kanaliseert op symbolische wijze het geweld in de samenleving en brengt vrede, het zuivert de wereld. De verschuiving van joodse naar christelijke symboliek is dus geen breuk met het verleden, eerder een aanvulling. Bovendien leren Leviticus en de tekst van het lied 'Rorate' ons ook iets

over de remedie voor het geweld op deze aarde. Het geweld in deze wereld, het vergieten van mensenbloed kan niet alleen worden gezuiverd door de menselijke instellingen, bijvoorbeeld door een boete uitgesproken door een strafrechtbank, gevangnisstraffen of zelfs de doodstraf. Enkel de erkenning van het sakrale, het aanvaarden van God en de verzoening met de orde, de eenheid en de harmonie van de cosmos kunnen zuivering brengen voor de samenleving en redding voor hem die schuld heeft. Het veronderstelt zowel een wilsdaad van de betrokken mens als de uitvoering van het ritueel door de gemeenschap. 15. Wat gebeurt er met de mens die zijn leven beëindigt, die de dood voor ogen ziet? Ook hier zijn er symbolen die helpen om orde te brengen. De droefenis om de gestorvene, de emoties en de pijn door de scheiding van de afgestorvene worden gevolgd door de blijde verwachting op een eeuwig leven in het land van de tederheid dat is voorbereid door de Rechtvaardige. Dit horen we in het lied 'In Paradisum', in de 7deodus:

<i>'In paradisum deducant te Angeli: in tuo adventu suscipiat te Martyres, et perducant te in civitatem sanctam Jerusalem... Chorus Angelorum te suscipiat, et cum Lazaro quondam paupere aeternam habeas requiem'.</i>	<i>'Dat de engelen U mogen begeleiden naar het paradijs. Dat bij Uw aankomst de martelaren U verwelkomen en U inleiden in de heilige stad Jerusalem... Dat het koor van de engelen U moge verwelkomen. En moogt ge, samen met Lazarus die eens arm was, de eeuwige rust hebben'.</i>
---	--

BIBLIOGRAFIE

Boeken :

- de bijbel
- GORMAN, F., *The Ideology of Ritual: Space, Time and Status in the Priestly Theology*, Journal for the Study of the Old Testament Supplement Series 91, Billing & Sons, Worcester, 1990
- DIERIK Marie, *The Spirit of Gregorian Chant*, McLaughlin and Reilly, Boston, 1939
- RUSSELL B., *A History of Western Philosophy*, London, Unwin, 1979
- APEL W., *Gregorian Chant*, London, Indiana University Press, 1973
- VIRET J., *Le chant grégorien, musique de la parole sacrée*, Editions L'Age d'Homme, 1986
- REFFERY P., *Re-Envisioning Past Musical Cultures: Ethnomusicology in the Study of Gregorian Chant*, Chicago, The University of Chicago Press, 1992
- SMITH J., *To Take Place: Toward Theory in Ritual*, Chicago, in: *Chicago Studies in the History of Judaism*, The University of Chicago Press, 1987

Tijdschriftartikelen :

- WAGENAAR-NOLTHENIUS H., *Oud als de weg naar Rome? Vragen rond de herkomst van het Gregoriaans*, in: *Mededelingen der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Afdeling Letterkunde, Deel 37, n° 1*, Amsterdam, BV Hollandsche Uitgevers Maatschappij, 1974, 3-22
- HUCKE H., *Toward a New Historical View of Gregorian Chant*, *Journal of the American Musicological Society*, 1980, 437-467

Een 18de-eeuwse tweeling : De Van Peteghem-orgels van Lippelo en Malderen

Patrick ROOSE

1. De ontstaansgeschiedenis

De oudste bibliografische vermelding van het orgel van Lippelo staat in de «Historique...» (1865) van E. Gregoir (1), die de werklijsten van de Van Peteghems ofwel zelf had kunnen inzien ofwel ze medegedeeld kreeg van Maximilien van Peteghem. Voor Lippelo wordt een orgel gesignaleerd met 15 registers, voor 1.000 gulden, wat zoals men verder zal kunnen zien overeenkomt met de inhoud van het contract.

Alleen een lokale monografie maakt in 1932 nog melding van dit Van Peteghem-opus (2).

Tot 1972 echter (- jaar van publicatie van een facsimile -) was Gregoir's boek slechts bij enkele orgelhistorici bekend. Het Van Peteghem orgel te Lippelo is evenwel bewaard gebleven (enigszins gewijzigd), en kreeg voor het eerst aandacht in de jaren '60 tijdens een aflevering van de radio-uitzendingen «Oude Orgels in Vlaanderen» door G. Moortgat.

In de publicatie (3) die volgde na de uitzendingen vindt men een korte nota die echter twee flagrante missers bevat; we citeren :

«Egidius Franciscus Van Peteghem bouwde dit orgel omstreeks 1775 voor de Dominikanenkerk van Bornem. Het dubbele front is rechts gevuld met schijnpijpen; de originele werden destijds overgebracht naar de kerk te Eikevliet (Wintam)».

Eerst even rechtzetten :

— In werkelijkheid vond er een gans andere geschiedenis plaats in Bornem : Van Peteghem bouwde in 1777 een nieuw orgel in de cisterciënzerinnenabdij Rozendaal (bij Mechelen) en plaatste het oude orgel (4) over naar het klooster van de Engelse Dominikanen in Bornem (5).

Voor zover men uit de archieven kan afleiden was er overigens in Lippelo vóór 1774 geen orgel aanwezig.

— Dat de pijpen van het rechtse orgelmeubel naar Eikevliet verhuisden is al evenzeer een fabeltje : de rechtse kast was van in origine een leeg symmetrie-meubel (zie verder).

E.H. Antoon Honings (pastoor in Lippelo van 1958 tot 1978), die zich inmiddels ook bewust was geworden van de waarde van een Van Peteghem-orgel, liet de deskundigen van de Rijksdienst voor Monumenten- & Landschapszorg de nodige vaststellingen verrichten : dit leidde er alvast toe dat het orgel beschermd werd als monument, bij K.B. van 22 dec. 1975.

Bij die gelegenheid was ook aan de pastoor gesuggereerd eens in zijn archieven te gaan snuffelen, om de technische expertise - die weliswaar het auteurschap van Van Peteghem onomstotelijk bevestigde en tevens de oorspronkelijke dispositie kon achterhalen - op geschiedkundig vlak te stofferen.

We kunnen er nog aan toevoegen dat de orgelkasten gemaakt werden door Alexander Nuten, schrijnwerker gevestigd in Sint-Amands. Behalve deze meubels leverde hij ook nog

— het beeldhouwwerk en snijwerk; de arcade boven het kerkraam die de twee kasten a.h.w. verbindt;

— hout voor de bekisting van de blaasbalgen, en de hefbomen;

— hout voor de sierpijpen in de symmetrie-kast;

alles tesamen voor 431 gulden, 9 stuivers en 2 oorden (6).

Pastoor Honings kon een en ander opdiepen, aan de hand waarvan nogmaals het auteurschap en het bouwjaar 1774 bevestigd werden en, waarmee vooral de verdere geschiedenis van het orgel in kaart werd gebracht. Het verhoopte kroonstuk van een degelijk archiefonderzoek - nl. een oorspronkelijk bouwcontract - was echter niet te vinden, en pas onlangs is men dit verrassend op het spoor gekomen. Dit noopt ons om even van Lippelo af te dwalen :

In de parochiekerk Malderen bevindt zich een orgel dat - uiterlijk althans - als twee druppels water lijkt op dat van Lippelo. Bij de inventarisatie van het orgelbezit in die regio (7) was al geconcludeerd dat het een Van Peteghem-orgel betrof. Maar terwijl het orgel van Lippelo redelijk goed bewaard is (lichte dispositiewijziging), was zijn Malderense tweelingbroer een ander lot beschoren : deze laatste werd in 1874 grondig gerenoveerd door François Loret (Mechelen), die enkel het dubbel-meubel en een hoeveelheid Van Peteghempijpwerk behield.

Al bij al was de som van historische elementen voldoende gewichtig om een bescherming voor te dragen : bij K.B. van 21 aug. 1979 werd ook het orgel van Malderen op de monumentenlijst geplaatst.

Te Malderen werd enkele jaren geleden de heer Gabriël Loncke aangesteld als orgeldeskundige-ontwerper, met het oog op herstelwerken aan het orgel. Deze ontwerper heeft ruime ervaring in het voorafgaand verrichten van historisch onderzoek, maar groot was zijn verwondering toen in Malderen volgend contract naar boven kwam (8):

45.

ACCOORDT
tot
het maecken van
een nieuwe orghel
in de kercke van
LIPPELOO
ten jaere
1774

Copia

OPSTEL VAN EEN nieuw orghel te maecken in de prochie kercke van Lippeloo, welcke moet zyn als volgt,

Ten eersten Een Secreet van 54 touchen ofte gravuren van goedt ende deughdelyck spisschen hout, exempt van alteratie ofte eenige deurspraecke,

Ten 2^{en} Een clauwier van gelycken 54 touchen conform aen het secreet sprekende van C:sol, ut, om leege tot F:ut, fa, om hoogh door de vierde octave, de geheele toonen van wit been, ende de halve thoonen van swert ebben hout,

Ten 3^{en} Dry blaesbalcken van suffisante groote, moeten zyn van 4 geheele ende twee halve ploeyen,

Ten 4^{en} Moeten de registers bestaen als volgt

i.^o Prestant, luydende 4 voet, dienende voor montre,

2.º Bourdon, luydende 8 voet,

3.º Cornet a 5 pypen per touche,

4.º Flutte luydende 4 voet,

5.º Doublet, luydende 2 voet,

6.º Nazart, luydende 3 voet,

7.º Tierce, sprekende, E:ci.Mi, van t'Doublet,

8.º Fourniture, a 4 pypen, per touche,

9.º Trompet Bas, 8 voet,

i0.^o Trompet sup.^s,

ii.^o Claron Bas 4 voet,

i2.^o Vouxhumana Bas,

i3.^o Vouxhumana sup.^s,

i4.^o Tremblant,

i5.^o Rosignol et ventille,

Over alle voorenstaende wercken zyn over een gekomen ende geaccordeert den ondergeteekende S.^r van Peteghem, ende toegestaen door den onderges.^{en} H.^{ro} Lemmens, om ende mits eene somme van duysent guldens courant geld, welck vorenstaende gespecifieert werck den h.^{ro} acceptant sal moghen doen examineren ende keuren van mannen dies verstaende, soo haest den h.^{ro} aennemer t'selve werck sal hebben voltrocken, ende ingevalle de voors.^o keurders jets in t'geseyt werck sullen bevinden niet naer behooren, soo belooft hy onderges.^{en} aennemer t'selve te remedieren tot dat alles daer van zal zyn naer behooren, welck voors.^{en} werck den h.^{ro} aennemer belooft ten synen coste twee volle jaeren goedt te houden ende te stellen, te beginnen van den 22.^{en} November van desen jaere i774, alswanneer deselve orghel sal moeten bequaem zyn om bespeelt te worden met sesse registers, met bespreck dat den aennemer geenen kost ofte last en heeft ofte sal hebben om de selve van syne wooninghe tot in de kercke van Lippeloo te transporteren, aldus geaccordeert ende geaccepteert binnen Lippeloo op den 2i.^{en} February i774 ter goeder trouwe, ende waeren onderteeckent

A: F: van Peteghem, ende P: J: Lemmens i774:

[Door een andere hand (?) onderaan bijgeschreven:]

Den onder ges.^{en} S.^r van Peteghem zy overeengekomen met de provisors der kerke van Malderen om binnen deselve kerke een orghel te stellen op de selve conditien als tot Lippeloo is gestelt, waer van hier voren staet copye, met voorder bespreck dat hy de selve zal moeten voltrecken op de kerkwydinghe der selve kercke van den jaere i7.seven en seventigh vallende in de Maendt Augusty, het gene de onderges.^o proviseurs aldus hebben toegestaen ende geaccepteert, actum, Malderen date 29.^{en} Juny i776:

[handtekeningen]

De conclusie is dus niet moeilijk: het contract van Lippeloo (1774) werd eenvoudigweg gecopiëerd om opnieuw te dienen voor de bouw van een orgel in Malderen (1776-77); zowel het orgel als de condities waren identiek. Hiermee is ook het

auteurschap van het oorspronkelijke orgel te Malderen bevestigd: vroegere bronnen zijn er immers niet, ook in Gregoirs boek (cfr. noot 1) is dit werk niet vermeld.

2. Een opvallend aspect: de orgelkast in spiegelbeeld

We hebben hier te maken met een merkwaardig orgeltype, dat door de Van Peteghems slechts enkele keren werd toegepast (9). Waarschijnlijk waren architecturale overwegingen - nl. het vrij laten van het raam in de westgevel - de hoofdreden voor een dergelijke opstelling, alhoewel Ægidius Franciscus van Peteghem in een brief aan het kerkbestuur van Onze-Lieve-Vrouw-Waver ook als reden «*het vrijwaren van hitte der zonnestralen*» opgeeft. (Deze brief werd gepubliceerd in *Bouwstenen*, zie *Orgelkunst* jg. X/2, blz. 35).

Bij enkele orgels (nl. grotere; 2-klaviers) bevatten zowel het linkse als het rechtse meubel een deel van het orgel, wat niet steeds een zo gelukkige technische oplossing was.

Wanneer we ons hier beperken tot die gevallen waar slechts één van de twee kasten gevuld was, dan kunnen we hier uiteraard eerst de tweeling Lippelo-Malderen vermelden. Deze beide orgels zijn - voor zover ons bekend - alleen voorafgegaan door het orgel te Meldert bij Aalst (1750); daarna kwamen dan nog Sint-Maria-Oudenhove en Wannegem, allebei in 1787. Bij elk van deze gevallen is het de rechtse kast (bekeken vanuit de kerk) die het instrument bevat. Een buitenbeentje is Westrem: daar is de rechtse kast leeg, om de simpele reden dat de doksaaltrap net op die plaats bovenkomt (10).

3. Vervolg historiek Lippelo

We keren nu terug naar Lippelo om de verdere geschiedenis van dit instrument af te handelen, vermits nagenoeg alle archivalia voorhanden zijn.

Bij het eerste belangrijke (archivalische) feit, de plaatsing van de Hautbois sup. door Van Peteghem, had E.H. Honings in zijn notities het jaartal vergeten noteren. Op onze vraag heeft de heer J. De Donder uit Puurs, die zelf een publikatie over het orgel te Puurs op het getouw heeft staan, in Lippelo dit ontbrekende gegeven opgezocht. Wij willen hem langs deze weg van harte bedanken, want hiermee kunnen we de volgende stijlevolutie duiden:

De tendens om een Hautbois in de dispositie te voorzien, is langzaam gegroeid in het oeuvre der Van Peteghems. De eerste keer dat we dit register (archivalisch) aantreffen is in Kortrijk, collegiale kerk O.L.Vrouw, 1771; het betreft hier evenwel een zeer groot orgel (3 klav. en zelfst. ped.), en enige invloed vanuit Frankrijk is hier niet uitgesloten. Wat verder de 18de e. betreft, werd er in de Antwerpse Sint-Andrieskerk in 1791 door Æg.-Fr. van Peteghem op het Positief een Hautbois bas & sup. geplaatst (die nog fragmentair bewaard is), maar ook hier betreft het een groter orgel. Het is in de eerste helft van de 19de eeuw dat de Hautbois (sup.) zich, als tweede tongwerk na de Trompette, een plaats veroverd in enkele 1-klaviers Van Peteghemorgels. Naast Lippelo (waar het slechts een dispositiewijziging betrof) zijn er nog voorbeelden als:

1800, NL-Terheyden

1822, Torhout

1825, Poperinge St.-Bertinus (er staat nog wel «*Hautbois of Clarinet*» sup. in het contract)

1834, Galmaarden

1835, Sint-Antelinks

1838, Dikkelvenne

Terloops: de Hautbois komt uiteraard ook voor op 2-klaviers instrumenten: Aaigem (1818, «*Oboï*» sup. op Gr. Org.), Sluis (1825 Hautbois bas & sup. op Gr. Org.), Ieper St.-Maarten (1831 Hautbois sup. op Pos.).

Op het 90-tal Van Peteghem-disposities (tot 1840) die ons bekend zijn is de Hautbois dus eerder een zeldzaamheid; in de meeste andere gevallen werd een Kromhoorn (in de 19de eeuw meer en meer «*Clarinet*» genoemd) geplaatst. Lippelo is dus een van de vroegste voorbeelden (ook al ging het om een vervanging): was er op dat moment een trendgevoelige organist in dienst? Of was de aanwezige Vox Humana (sup.) om een of andere reden (beschadiging?) onbruikbaar geraakt? Ziehier nu de volledige gang van zaken in Lippelo:

Nota: een (*) verwijst naar archiefteksten die in bijlage aan dit artikel weergegeven worden; andere gegevens zijn geput uit de notities van pastoor Honings, eigen notities en fotocopies van stukken die ons door de opvolger van E.H. Honings zijn aangewezen.

— 1824: vervanging van de Vox Humana sup. door een Hautbois sup. (*)

— 1825 : overeenkomst met Van Peteghem voor halfjaarlijks stemmen van het orgel (*).

— vanaf 1832 is het Fr. Loret die het stemwerk komt uitvoeren.

— aan dezelfde Loret wordt 90,77 fr. betaald, op 28 jan. 1836 voor «*het generaelijk kuysschen en stellen der orgel en het aenmaken van eenen pedael en gordijnen aen dezelve*».

— In 1845 doet pastoor J. Doms beroep op een zekere Josef Schmitz (11); diens voorstel (*) voorzag o.m.

— kuisen orgel + pijpwerk, en herintoneren «*naer Deutsche constructie*»;

— de Tierce veranderen in een Flageolet 2', met toevoeging van 4 pijpen (C-D#);

— de Hautbois sup. vervangen door een Montre sup.; de Vox Humana bas blijft staan; Schmitz mag de Hautbois (29 pijpen) meenemen;

— herstellen van de blaasbalgen.

Schmitz vermeldt in de aangetroffen toestand 818 pijpen, wat nog overeenkomt met het oorspronkelijke aantal (het Rossignol-pijpje niet meegerekend).

Deze werken werden uitgevoerd want het boek der uitgaven vermeldt op 27 mei 1845 «*betaeld aen J. Schmitz 311 gulden voor het kuysschen der orgel, het veranderen van Tierce in Flageolet en van Hautbois in Monter superius*».

Ook volgende betalingen vonden plaats :

— 28 juni 1845 : *aen Ph. Van Hoeymissen voor 17 daegen en half nouriture en logement verleend te hebben aen J. Schmitz; 25,39 fr.*

— id. : *aen Jan Vastmeer voor 13 daegen te blaezen en den orgelmaecker geholpen te hebben; 6,50 fr.*

— in aug. 1845 werd tevens 44,70 fr. betaald aan Antoon Nuten, schrijnwerker in Sint-Amands, voor het verzilveren der orgelpijpen, witte verf, terpentijn, 32 boeken zilver en 11 dagen arbeidsloon. (Deze Nuten is wellicht een familielid van schrijnwerker Alexander Nuten die in 1774 de orgelkasten leverde).

Enkele jaren wordt er aan Josef Schmitz 10 fr. betaald «*voor het stellen der orgel volgens accoord*», plus «*1,45 fr. voor 1 nacht, nouriture en logies in den grooten hert*».

In 1850 wordt echter opnieuw aan Loret in Dendermonde gevraagd om het orgel te komen onderhouden (*).

In 1872, enkele maanden voor zijn overlijden, achtte pastoor

Doms het nodig nogmaals herstellingen en veranderingen aan het orgel te laten verrichten. De kerkfabriek doet in juli 1872 een aanvraag om bomen en grond te mogen verkopen en om de opbrengst te besteden aan de herstellingen van het orgel; goedkeuringen van het gemeentebestuur en van de bestendige deputatie volgen eind september.

Orgelbouwer Petrus Stevens, toen gevestigd in Lier, maakt op 14 sept. 1872 een bestek op (*), ten bedrage van 1.000 fr. Op 24 maart 1873 wordt een nieuwe pastoor aangesteld, en deze bedingt andere afspraken met Stevens, die daarvoor dan wel 150 fr. meer wenst te rekenen. (*).

De kerkrekening vermeldt op 28 aug. 1873 een betaling van 1.150 fr. aan Stevens.

Petrus Stevens blijft na deze werken instaan voor het onderhoud; in 1889 krijgt hij van de pastoor het verzoek een raming op te maken omdat er opnieuw aan het orgel zou moeten gewerkt worden (*). Stevens verontschuldigt zich voor zijn laattijdige reactie wegens ziekte (- hij kampt met gezondheidsproblemen, en zou in 1892 overlijden -) en belooft een bezoek (*). Of er daaropvolgend werken uitgevoerd zijn door Stevens is niet bekend. In de rekeningboeken van het huis Stevens te Duffel komt de naam Lippelo voor van 1871 tot 1892 voor onderhoud; tevens is de «*vernieuwing*» van 1873 vermeld (12). De laatst gesignaleerde werken vonden plaats in 1903. Het orgelbouwersduo Puttemans & Cremers (13) doet diverse voorstellen tot wijziging, b.v. het toevoegen van een Bourdon 16 (*), maar het kerkbestuur laat alleen een grote onderhoudsbeurt uitvoeren.

Vanzelfsprekend zijn in de volgende decennia nog werken geschied; daarop wijzen b.v. bepaalde materialen die bij de inventarisatie in 1974 werden aangetroffen (pulpeten in kunststof); ook zijn de Fourniture (misschien door Stevens al ingekrompen tot 3 koren) en de Nazard nog verdwenen.

Archivalia aangaande de constructie van de orgelmeubels (schrijnwerkerij) te Lippelo zijn reeds elders gepubliceerd. (Zie noot 6).

Beknopte beschrijving van het instrument

(toestand 1974)

De originele opstelling van de registertrekkers moet als volgt geweest zijn (de meeste oude etiketten zijn nog leesbaar) :

Voix humaine bas	[Voix humaine sup] (**)	
Clairon bas	Trompet sup	
Trompet bas	Fourniture	
Nazart	Tierce	
Doublet	Flute	
Prestant	Bourdon	
Tremblant	Cornet	Rossignol & Ventille

(**) In 1824 gewijzigd in Hautbois sup.

De registerknoppen bevatten thans porceleinen naamplaatjes met volgende benamingen :

Fourniture 3 t	Cornet 5 t
Clairon 8 p bas	Trompette 8 sup
Trompette 8 p bas	Flageolette 2
Flûte 4	Doublette 2
Viola di gamba 8 p	[Montre 8]
Prestant 4 p	Bourdon 8 p
[gestopt]	[gestopt]
1 voettrede voor de Tremolo	

De Clairon is in werkelijkheid 4 voet; het naamplaatje van Montre 8 is verdwenen; het bedieningshaakje van Rossignol & Ventille is nog aanwezig (functieloos).

Pijpwerk :

(naar volgorde van de slepen)

Cornet : de twee hoogste koren zijn weg; het bankje en pijp-rooster zijn nog origineel

Prestant : de 25 grootste in het front (5 - 15 - 5), in orgellood, in origine gefolied en de labia met bladgoud belegd, thans helemaal met alu-brons overschilderd

Bourdon : groot oktaaf in eik, thans met bolusverf beschilderd; de kleinste zijn roergedekten

Viola di Gamba : van P. Stevens; op de vroegere plaats van de Doublette

Montre : van P. Stevens; op de vroegere plaats van de Flûte

Doublette : op de vroegere plaats van de Nazard

Flageolet : roergedekt, uit de vroegere Tierce en/of Nazard samengesteld

[open plaats] : verdwenen Fourniture

Trompet : bekens met blikken onderstuk en loden bovenstuk; nog merendeels originele tongen

Clairon bas : zelfde constructie als Trompet

[open plaats] : verdwenen Voix Humaine / Hautbois

— baspijpen van Montre en Viola zijn terzijde bijgeplaatst; dit bemoeilijkt zeer het onderhoud en stemmen

— bij de open labialen zijn de stemranden beschadigd door sleuven, inscheuringen e.a.

Klaviatuur

— ingebouwd aan de zijkant, oorspronkelijke plaats

— manuaalklavier vermoedelijk van P. Stevens, C-f"; later werden de toetsen nogmaals opgehoogd

— aangehangen pedaal, van P. Stevens, C-d'

— registerknoppen van P. Stevens, met ingewerkte porceleinen naamplaatjes

Windlade

— originele lade; onderaan beplakt met schapenleer; niet doorpikt

— gespijkerde pijpstokken

— de pijproosters zijn gedeeltelijk gewijzigd

— ventielkas : ingelijmde kleppen; veren, pulpeten, schalmstokjes en schalmdraden zijn vernieuwd

Tractuur

— originele smeedijzeren registerwalsen; enkele zijn verdwenen

Windvoorziening

— magazijnbalg, mogelijks van P. Stevens; met twee pompen en handbediening; thans met electro-ventilator

— de windkanalen zijn grotendeels origineel

— de originele inliggende tremulant is verwijderd en vervangen door een opliggende

— Rossignol & Ventille-inrichting : is nog met het oude conduct aangesloten aan de windlade; laadje nog bewaard maar bovenaan dichtgemaakt; pijpje verdwenen

Orgelkast

— de twee meubels zijn nagenoeg ongewijzigd gebleven

— in het prospect van de symmetrie-kast staan nog de originele houten sierpijpen, die in origine eveneens gefolied waren (labia met bladgoud) maar nu overschilderd zijn met alu-verf

— vroeger was er achteraan langs de zijmuur (tussen muur en Cornet) een stemgang, deze plaats is thans ingenomen door de (verplaatste) baspijpen van de Bourdon

4. Vervolg historiek Malderen

Of er vóór 1776 een orgel stond in Malderen is niet bekend. Wel weten we dat in 1764 een nieuw doksaal opgericht werd; in de kerkrekeningen zijn zeer belangrijke uitgaven vermeld aan Alexander Nuten, schrijnwerker in Sint-Amands. Hierop zou - volgens de contractuele bepalingen - Van Peteghem dan in 1776 zijn orgel geplaatst moeten hebben. Wie de orgelkasten leverde is archivalisch niet bekend. Maar we vermoeden dat ze eveneens door Alexander Nuten gemaakt zijn: deze schrijnwerker had reeds de orgelkasten van Lippelo (1774) geleverd, en in hetzelfde jaar 1776 maakte hij ook deze voor het Van Peteghemorgel in Zeveneken!

Voor het vervolg van de gebeurtenissen steunen we op het historisch rapport, in 1983 opgesteld door Gabriëel Loncke. Wat er kort vóór 1790 geschiedde is niet duidelijk: er wordt aan een schrijnwerker een kleine som (5 gulden) betaald «*in het maeken ofte repareren van de orgelcas*»; maar aan orgelmaker Van Peteghem worden 110 gulden betaald «*over het uytbreken en erstellen der orgel van deze kerke en eenige reparatie*». Waren er problemen met het doksaal, of wou men het orgel verplaatsen? Of was er schade aan het gebouw gekomen?

We vinden verder geen enkele uitgave meer; kort daarop volgt de Franse bezetting en de sluiting der kerken. Het is pas in 1802, bij de heropening der kerken, dat de Brusselse orgelmaker J. Smets aantreedt; hij onderhoudt het orgel tot 1808.

In 1811 duiken de Van Peteghems weer op; de eerste kwitanties zijn afgetekend door L. Van Peteghem (wat staat voor Lambert-Corneille Van Peteghem, vermits Lambert-Benoît overleden was in 1807); zij blijven komen tot in 1822.

In 1831-35 is het de jonge Dendermondse orgelmaker François Loret die voor een onderhoudsbeurt en enkele jaren stemwerk instaat. Daarna volgt een lange tijd windstilte rond het orgelonderhoud.

In 1867 doet men toch nog eens beroep op de Gentse orgelbouwers, nl. Maximilien van Peteghem; veel meer dan een stembeurt blijkt het niet geweest te zijn, en hetzelfde jaar maakt een faillissement trouwens een definitief einde aan de 150-jarige Van Peteghem-activiteit.

In 1874 volgt dan een grondige ombouw: nieuwe windladen en tractuur, nieuwe windvoorziening, een 10-tal nieuwe spelen,

alsook een vrijstaande speeltafel worden geplaatst door de reeds hogervermelde François Loret, die sinds 1845 gevestigd was in Mechelen. Van het oorspronkelijke orgel blijven enkel het tweedelige meubel en een 8-tal Van Peteghem-spelen behouden. Aan Loret werd voor deze verbouwing een 7.500 frank betaald, en op 13 oktober 1874 werd het orgel gekeurd en ingespeeld. Traden op: J.-B. Coppens (organist Brussel Begijnhof), C. Ansems (onderpastoor kathedraal Mechelen) en een gelegenheids-ensemble van Brusselse zangers o.l.v. C.J. Defalque (kapelmeester Brussel O.L.Vrouw-ter-Zavel).

Het vervolg in telegramstijl:

- in 1879 laatste afbetaling van het orgel aan Loret (misschien was men niet tevreden over de diensten van Loret, want daarna wordt hij niet meer teruggevraagd voor onderhoud)
- vanaf 1880 onderhoud door Petrus Stevens (Duffel)
- 1894-96, Henri Muttert (Duffel, voorm. werkman van Stevens)
- 1899-1904, Weduwe Stevens-Vermeersch (Duffel)
- 1905 - minstens tot 1914: Jos. Stevens (Duffel)
- 1925, grote revisie door Hub. Stinckens (Strombeek)
- 1929, laatste betaling aan Stinckens (er staat in het kasboek bijgeschreven «*mag niet meer komen*»)
- 1938, installatie ventilator door L. Godin uit Hever (# orgelbouwer, maar waarsch. electricier)
- 1945, herstelling na oorlogsschade, door G. D'Hondt (Herselt)
- 1955, reparaties door Goyvaerts (Edegem) + onderhoud in 1956
- 1968, kleine herstelling B. Pels-D'Hondt (Herselt)
- 1990-92, restauratiewerken 1° fase, A. Thunus (Malmédy) o.l.v. orgeldeskundige G. Loncke
- gepland: restauratiewerken 2° fase

EINDNOTEN

(1) GREGOIR, E.G.J. : *Historique de la facture et des facteurs d'orgues*

[etc.], Antwerpen, 1865; fac-simile reprint ed. Frits Knuf, Amsterdam, 1972;

blz. 199:

«*VAN PETEGHEM (Egide François),...*

Voici les orgues qu'il a placés de 1764 à 1802 :

...; Lippeloo, 15 reg., fl. 1000; Roosendael (abbaye Malines), 20 reg., fl. 2200; ...»

(2) **J.A. Van Elsen (pastoor aldaar) : Geschiedenis van Lippeloo** boekdrukk. M. Sacré-De Buyst, Merchtem 1932;

blz. 11 : «*In 1766 kwam er een nieuw hoogzaal. De orgel gemaakt door Van Peteghem van Gent dagteekent van 1774 en kostte duizend guldens; en de kas kostte 500 guldens*».

(3) **MOORTGAT, G. : Oude Orgels in Vlaanderen, II**, uitg. Dienst Pers & Publikaties v.d. BRT, brochure nr. 30, Brussel 1965; zie blz. 90 (tekst) en 91 (afb.).

(4) **GREGOIR**, op. cit.;

blz. 198 : «*M. Van Peteghem a encore placé ou restauré les orgues à ... Bornhem (couvent anglais 1777), ...*».

(Er is niet gespecificeerd om welke Van Peteghem het gaat; het betreft Pieter van Peteghem in samenwerking met zijn zonen Ægidius-Franciscus en Lambert-Benoît).

(5) Dit klooster werd van 1658 bewoond door Engelse Dominicanen, die er tot 1822 een college hielden. In 1833 werd het complex ingenomen door de cisterciënzers van de afgeschafte abdij van Hemiksem (die thans nog steeds in Bornem wonen); zij sloopten het oude kerkje in 1840.

(6) **FELIX, J.-P. : A propos du buffet de l'orgue E.F. van Peteghem de Lippelo (ca. 1780)**,

in *Mélanges d'organologie*, Vol. VI, uitg. door de auteur, Brussel, 1988, blz. 137-140.

(7) **A. Fauconnier & P. Roose : orgelinventaris «Het Historisch Orgel in Vlaanderen»**, deel II/a, prov. Brabant, arr. Halle-Vilvoorde,

uitg. Rijksdienst voor Monumenten- & Landschapszorg, Brussel 1975; zie blz. 225-227 + afb. blz. XXI.

(8) Van het contract (manuscript) werd ons een fotokopie bezorgd door de heer Gabriël Loncke uit Overmere; hij moge langs deze weg onze erkentelijkheid vernemen.

(9) Over de diverse orgeltypen in het Van Peteghem-oeuvre werd uitvoerig gehandeld in *Orgelkunst* jg. XI, voor de gedeelde types zie XI/2, blz. 70-76; op blz. 71 vindt men een afbeelding van het orgel van Lippelo.

(10) De historiek van het orgel van Westrem is nog niet helemaal opgehelderd. Onze voorlopige hypothese is dat het orgel in 1773 (cfr. Grégoir) gebouwd werd als ééndelig instrument, en dat in 1790 (datum op orgelkast) de aanpassing

plaats vond - waarschijnlijk door de Van Peteghems zelf - zoals we ze nu nog kennen (nl. orgel in linkse kast, rechtse kast leeg).

(11) Over deze Josef Schmitz is verder niets bekend; blijkbaar betreft het een orgelmaker uit het Duitse taalgebied die in onze gewesten een werkveld kwam zoeken.

Hij mag in geen geval verward worden met Matthias Schmitt, eveneens uit Duitsland afkomstig, die in bijna dezelfde periode te Brussel gevestigd was.

Op nog plaatsen in het land van Dendermonde is een 'Schmit(s)' aan het werk geweest, bijv. in Zele, Lebbeke en Hamme. Maar doordat de schrijfwijze van namen ook in de 19de eeuw nog erg onnauwkeurig geschiedde, is het voorlopig niet duidelijk welke van de twee orgelmakers aan de orde is.

(12) **W. Vanderhoeven : Petrus Stevens-Vermeersch / Orgelmaker**,

Verhandeling ingediend tot het bekomen van de graad van laureaat orgel, Lemmensinstituut Leuven, academiejaar 1993-94. De auteur consulteerde rekeningboeken van het bedrijf Stevens van 1871 t.e.m. 1886 en 1887 t.e.m. 1907.

(13) Deze beide oud-werklieden van het huis Van Bever te Laken zijn rond 1903 voor eigen rekening beginnen werken. Lippelo zou dus een van hun eerste activiteiten kunnen zijn.

Op 13 april 1903 onderschrijft Salomon Van Bever een certificaat waarin hij verklaart dat Auguste Cremers in zijn atelier werkte sinds 1895; hij prijst zijn werk, zijn ijver, zijn goed gedrag en zijn eerlijkheid in alle omstandigheden. Op dezelfde datum schrijft hij een identiek geformuleerd certificaat voor Antoine Puttemans, in dienst vanaf 1896.

(zie **FELIX, J.-P. Inventaire descriptif des archives des facteurs d'orgues Van Bever de Laken-Amiens (1885-1916)**, herwerkte uitgave, uitg. door de auteur, Brussel, 1989; vol. I, blz. 270).

BIJLAGEN

I.

Archivalia Lippelo

— Contract, cfr. supra, in de tekst;

— Quitantie (Rijksarchief Antwerpen, parochie Lippelo) :

Ontvanghen bij mij onderschreven uyt handen van den Eeerweerdighen Heere Pastor, die Meyer ende Burgemeester als Provisours der kercke van Lippeloo eene somme van duysent guldens courant, geldt in voldoeninghe ende het maecken van eene nieuw Orgel voor ende in de kercke voorseyt, volgens sekeren accoorde daerover gemaectt op 21en february lestleden,

actum in Lippeloo desen 2en December 1774 ://:

Æ:F: van Peteghem

— Kerkrekeningen 1774 (door kerkmeester Franciscus Lauwers) betaelt aen Van Peteghem voor eenen nieuwen orgel 1000 gulden
— «Handboek van den eerw. Heer van der Donckt Ignatius — die als pastoor overleden is te Lippeloo in 1799» (was aangesteld in 1753)
blz. 95 :

— Anno 1774 emit Ecclesia organum quod composuit Van peteghem gandavensis. Constat mille florenis, et capsula constat circiter quingentis florenis.

— Anno 1781 isser in De kerck een heel nieuw plaffon gemaect, het welck gekost heeft omtrent 750 guldens. De heeren Thiendeheffers hebben daer toe gegeven 110 guldens.
anno 1791 is deze kerck gewit door de Italiaenen, ende het heeft gekost circiter 58 guldens.

— Vermelding in een inventaris van de kerkgoederen, 1795 :
Deken van St Amands   Artsbisdom Mechelen
Opgave van het gewaad, ornamenten, en andere voorwerpen in de succursale kerk van Lippeloo aanwezig, bestaande in de volgende artikelen.

.....
68 1 goede orgel met 14 registers en enkel clavier

— uit de kerkrekeningen :

Vanaf 1774 wordt er geteerd op Sint-Ceciliadag.

In de rek. van 1775 wordt voor de eerste maal vermeld :

betaelt aen den orgelblazer 3 gulden en 10 stuyvers

— «Uytgeef van Joannes Nuten trésorier der succursale kerke van Lippeloo»

1824 / 24 Xber : betaeld aen Mijn heer Van Peteghem, orgelmaeker, over vernieuwen en uytneemen der orgelpijpen, leveren van een nieuw hautbois, kuyschen, vertinnen der pijpen, samen 115 gulden

— boek «Deliberatiën van den Kerken Raad 1811-1867».

blz. 15 :

Accoord aengegaen met den heer Van Peteghem orgelmaeker over het stellen der orgel

Den Raed van het fabriek heeft op heden den 4 Julius 1825 accoord aengegaen met Mynheer Van Peteghem orgelmaeker woonende tot Gend van het stellen der orgel in de Kerke van Lippeloo twee mael in het Jaer waarvoor hy ider Reys zal betaeld worden de somme van 3 gul 42 cents neerlandische, zoo dat den genaamden heer Van Peteghem orgelmaeker de zelve orgel Jaerlyks zal komen stellen in de maanden April of Mey en dan in october of November van ider Jaer.

P. Van Peteghem

E.J. Spillemaekers, pastoor / Jozef De Pauw / H. Hermans

P.J. Van Gucht   / J. van Milders / P. Van Hoesen

Nota den heer Loret zoon verklaert het zelve te doen als boven over het stellen der orgel voor de som van 3 gls :
brabands court en 10 stre.   Gl 3.10.0 Ct.

F. Loret fils

— verslag en voorstel door J. Schmitz, 1845

Op verzoek van den Zeer Eerweerden Heer Pastor van de Parochiale kerk tot Lippeloo, en volgens afspraak met den Heer Nütens koster derzelve Parochie, heft den orgelmaker J. Schmitz wonagtig tot Gendt, het orgel van deze kerke Geexamineerd, het welke zig en eenen zeer slegten staat bejndt, warvan en groot getaal pijpen geen geluid mer geven zo dat deze reparatie zeer notzakelijk es. en om dit orgel wederom en eenen goeden bruikbaren staat te stellen, es het narvolgende te verrigten, het getaal der pijpen beloopt op 818 pijpen, dewelke alle moeten uitgepakt en gekuist, en alle op Nieuws nar de Duitsche constructie moeten geintonneerd worden,
Rekene dar vor Een hondert flamsche Guldens om het orgel met de

zelfsde pijpen te herstellen, het orgel zal dor deze herstelling bijna de helft van Geluidt verzwaren en darbij ene zagtluidende Harmonie bekomen —.

Den Register Tierze dewelke vor niet dient kann en eene flageolet Register verandert worden dewelke dan tot Acompagnement vor het gezang zeer nüttig es —

Rekene vor het verplatzen en bijmaken van vier nieuwe bas pijpen Rekene mar darvor Dertig Guldens,

op de Platz van den Register Hautbois superius dewelke mar slegte stemming hout, en vor het Gezang niet gebruikt wordt, op deze Platz kann ene Monter 8 voet sprekende Register met 29 Nieuwe pijpen verandert worden, deze verandering es zeer notzakelijk, uit reden dat zonder Monter 8 voet sprekend het orgel vor het Gezang niet voldoende es. Rekene vor dezen Register Monter superius 8 voet spreken vor het maken der Nieuwe Pijpen met Plazeren en stellen, 48 flamsche Guldens-Zolang deze Reparatie durt zal den orgelmaker vrij kost en logement genieten tot dat het werk geheel voltroken es. en ik rekene dat ik circa 20 Dagen zal werk hebben mar dit lat zich mar slegt op twe en drij dagen meer of min bepalen.

Den Orgelmaker garantiert drij jaren lang vor het orgel mits conditie dat hem ieder jaar Vijfthin francs moeten betaalt worden gelijk op andere Plätzen.

NB: vor het stellen ock moet alle dagen iemand gestelt worden vor te blazen en te helpen etc. —

alzo overeengekomen Lippeloo den   Maj 1845.

Vor het Examineren van het orgel en de begroting te maken Rekene 15 jrs, dewelke betaalt worden ingeval genen Acordt te standt komt. dit is overal het loffelijk gebruyk

[niet ondertekend]

— bestek, s.d. (1845); niet in handschrift van Schmitz

Overeenkomst tusschen het Kerkfabriek van Lippeloo van den eenen kant, en den heer Josef Schmitz orgelmaker woonende in de stad Gend ter andere;

1° Menheer Schmitz zal de 818 pijpen der orgel uitpakken, kuyschen, en alle op nieuw naer de Duitsche constructie intonneeren

2° Den Register Tierce zal met eenen anderen zoo genaemd Flageolet register verandert worden waarby zullen geplaets worden vier nieuwe baspypen zullen geplaets worden

3° op deplaets van het register hautbois superius zal eene Montre-register acht voet sprekende met negenentwintig nieuwe pypen geplaets worden

4° den bovengemelden zal de blaesbalken examineren & des noodig repareren en in goeden staet brengen door hulp van eenen schrijnwerker

5° Den orgelmaker naer deze werken verrigt te hebben, waerborgd geduerende Drie Jaren d'orgel in goeden stand te behouden, en alles het geen aen de verrigte werken zou mogen ontbreken te herstellen;

6° den zelve zal geduerende deze drie jaeren te beginnen met 1846 de orgel in goed accoord stellen midts hier voor te betaelen de somme Van Tien Francs 's jaers.

het Kerkfabriek van hunnen kant verpligt zich

1° Van aen gezeyden h. Schmitz te betaelen naer de werken begreepen in de vyf Eerste artikels boven aengehaeld (Δ) eene somme van Driehonderd en Elf francs, in twee betalingen de Eerste honderd vijftig francs naer de twalf dagen te rekenen van het begin der werken en de tweede of laetste als wanneer het geheel werk voltrokken, geexamineerd en door deskundigen zal goedgekeurd zijn.

Δ — behoorlyk en in der voegen voltooid te hebben

2° Van te betaelen het Logement en mondkosten geduerende twintig dagen en de overige dagen zyn tot last van hem orgelmaker als ook alle hoegenaemde andere onkosten /: buiten dagelyks eenen persoon tot zynen hulp:/

3° De vyfentwintig pypen van den Voxhumana-bas zullen blyven staen in de positie als zy zich nu bevinden
NB de Negenentwintig pypen van den hautbois zullen aen den orgelmaker behooren als gesupprimeert wordende

— brief Loret

poststempel «Termonde 22 avr 1850»

Aen den zeer Eerweerden Heer Doms, Pastor van ende te Lippeloo
Dendermonde 21e April 1850

Zeer Eerweerden Heer Pastor!

Naer UE: myn respect opgedragen te hebben, laet UE: weeten ik toekomende week UE: Orgel zal komen accordstellen. De reeden waerom ik my op UE: verzoek niet dadelyk heb by UE: begeben, is, ik bezig ben aen de orgel van O:L:V: alhier, welke deze week maer zal voltrokken zyn : Moet UE: bekent maken vooraleer ik UE: Orgel eene generale accordstelling geeve zy eenige warme dagen bekoomt, het welk veel voordeel zal toebrengen, om dat myn werk goed zoude blyven staen, en duurzaam zoude zyn.
Hebbe zeer misnoegd geweest als ik dezen morgent van Mr Dekort hebbe vernomen UE: van mynent wegen geene tyding had vernomen, ik had eenen heer van alhier gesproken die my zyde hy te Lippeloo moeste passeren, en nu ziende hy myne commissie heeft vergeten of vernegligeert.

Ben met alle agting en offers van dienst

Zeer Eerweerden Heer

UE: D:W: Dienaar

L^{re} Loret-Spanoghe

[het zou moeten één van de zonen van J.J. Loret († 1847) betreffen, Pierre-Louis of Emmanuel-Francis]

— offerte P. Stevens

Conditien over het maken en plaatsen van twee nieuwe Registers. een Clavier, Pedaal met mekaniëk en twaalf nieuwe knoppen, welke zoude moeten geplaatst worden in de Parochiale kerk van Lippeloo. Voorgesteld door P: Stevens-Vermeersch, Orgelmaker Lier.

Art. 1. Daar zullen gemaakt worden twee nieuwe registers in beste mengelstof waar een grondig en duurzaam geluit uitgetrokken wordt, nogtans zullen er 12 pypen van de Monter in riga deenen schrynhout gemaakt worden, hetwelk door ondervinding het werk grootendeels bevoordeelt.

N° 1. Monter 8 voet Bas en superius 54 pypen

2. Viola di Gemba 8 voet bas en sup: 54 »

Art. 2. Een nieuw Clavier van 54 toutsen beginnende met Do in den bas en eindigende met Fa in den superius, waarvan de platte toutsen zullen beleid zyn met beste kwaliteit van ivoor en de verhevenen met zwart ebbenhout, de pinnen in koper en aangespannen met koperen vyskens om geene rammeling te konnen veroorzaken en om het Clavier later beter te konnen regelen; dit alles zal gemaakt worden in beste wagenschot hout.

Art. 3. Een nieuw voet Pedaal in eiken schrynhout van 27 toutsen beginnende met Do en eindigende met Re volgens het Duitsch systeme en het Congres van Mechelen.

Art. 4. 12 nieuwe zwarte knoppen, waaraan vastgemaakt zyn porcelaine platen opwelke de namen der registers gegraveerd zyn.

Art. 5. Verders zal in de samenstelling de bovengemelde Registers in alles goed voorzien worden, en wel byzonderlyk goed geintonneerd alsook de oude registers welke blyven bestaan, om daar in te brengen een rond en aangenaam geluit en eene vive aanspraak in fluit en tongwerken. De blaasbalken zullen ook goed gerestaureerd en voorzien worden, met een woord alhetgeen er aan het Orgel noodig gevonden wordt.

Art. 6. Den ondergeteekenden neemt aan de bovenstaande artikels te maken en te plaatsen, alles op mynen kost, uitgenomen den transport

van de statie van Malderen tot Lippeloo, het logement alsook eenen blazer ten tyden het stemmen der Orgel, voor de som van Duizend franken. fr. 1000,00

Indien den Eerweerden Heer Onderpastoor en de Heer kerkmeesters der Parochiale kerk van Lippeloo eene definitive commande geeven, zal den ondergeteekenden zich verpligten de bovengemelde Artikels te maken en te plaatsen.

Lier, 14 7ber 1872.

P: Stevens-Vermeersch

Orgelmaker Mechelstraat

— brief P. Stevens

Lier, 16 Mei 1873.

Eerweerden Heer Pastoor,

In antwoord op Ued geeerden ik de eer Ued. te laten weten, alsdat ik op mynen kost zal aan aannemen, logement, eenen blazer ten tyden het stemmen der Orgel, transport en de verandering der Orgelkas voor eene vermeedering van frs 150,00.

Den juisten tyd bepalen Eerweerden Heer opwelke ik zal kunnen komen zou my voor het oogenblik onmogelyk zyn, toch altyd zal het in de Maand Augustus voltrokken zyn.

Ik zyn voor eene nieuwe Orgel voor Oorderen aan het werk, en aangezien zy daar zoo danig niet mede gepresseert zyn, zal ik de registers welke daarvoor bestemd waren, voor Ued Orgel kunnen gebruiken.

In het kort koom ik aan uw en kanten accordeeren, ik zal dan Eerweerden Heer Pastoor terzelventyd by Ued eens nakomen alsook om de maat der Orgelkas te nemen.

Hoopende dat Ued Eerw: Heer Pastoor er zal over te vreden zyn noem ik my met achting en eerbied

uw en ootmoedigen dienaar

P: Stevens-Vermeersch

— Factuur (cursief = met de hand ingevuld)

Het kerkfabriek van de Parochiale kerk van Lippeloo DEBET aan P. STEVENS-VERMEERSCH

Kerkorgelmaker, Duffel

1888 Aug: 6 / het Orgel gestemd 8 00

Dec: 6 / idem byzondere reis 10 00

1889 Juli 4 / idem 8 00

frs.— 26 00

— klad van een brief door de pastoor (te dateren eind 1889 / begin 1890) Mynheer Stevens,

Er zou eenige reparatie aan het orgel moeten geschieden. Wy zouden geerne weten, hoe hoog de onkosten zullen belooopen, en wy zouden dat geerne weten voor dat de rekening van 1889 gesloten wordt. Gelief dus te komen, als het u belieft, maar altyd voor de helft van de maand meer. Wy zullen u dan fr 16 op de rekening van 1889 en fr 10 op de rekening van 1890 betalen [geschrap: en in de volgende jaren kunnen wy met den Poste betalen — u het geld toezenden]. Wy verwachten u dus en wil niet te lang uitstellen.

— brief P. Stevens

Duffel, 3 Februari 1890.

Eerweerde Heer Pastoor,

Ik zou reeds op Ued brief hebben geantwoord maar heb ziek geweest en daarmee veronachtzaamd. Ik zal trachten te komen volgens uw verlangen, maar omdat Ued den prijs in het buget zou kunnen brengen laat ik het daar ontrent weten:

Het kuisschen der Orgel ontrent de fr 250,00 en indien er eenen blaasbalk zou noodig zijn dat zou ontrent komen op fr 450,00. dus samen tusschen de 6 à 700,00 franken.

Als ik zal kunnen komen zullen wij er verder mondelings over handelen

en het Orgel bezichtigen voor te weten wat er noodig te doen is.
Intusschentyd, ontvang Eerweerden Heer Pastoor, de verzekering van
mijn hoogachting en eerbied.

uwen dienaar
P., Stevens-Vermeersch

— brieven van Puttemans & Cremers, orgelbouwers te Borght
Borghht den 24/1/03

Waarde Heer pastoor

Wy hebben Ued schrijven van den heere Frans Jacobs ontvangen waarin
Uede zou wel als den Heer Jacobs ons nog eenige uitstel om ons geld
te komen optrekken verlangt. Toch zeer Eerweerde heer pastoor hoe
graag wy het ook zouden willen doen is het ons zou goed als onmogelijk
Want zouals misschien Ued pastoor ook weet zijn wy ook niet al te
rijk en is er nu door de vele werken onze kas uitgeput geraak. En
krijgen wy alle dagen moeilykheden met onze leveransiers die ook
willen ten volle betaald zijn daar zij ook verdere plichten te vervullen
hebben. Zoudus uitgelegd zijnde smeecken wy Eed ons te wille voldoen.
En denken niet onbeschaamt te zijn om aanstaande Zondag voor of
namiddag te komen ontvangen

Aanvaardus Z.E. Heer de verzekering onzer Hooggeachte gevoelens
Uw onderdanige

Cremers Puttemans
Borghht orgelmakers

Borghht den 7 Mei 1903

Zeer Eerweerde Heer.

Ik neem de eerbiedige vryheid U eeweerde (sic) Heer te vragen of Ued
de goedheid zou wille hebben zich te herrinneren ons nog 140 fr. schuldig
te zijn voor de kuisching des orgel uwer kerk. En UE Eerweerde ons
heeft beloofd ons te betalen met Paschen. Zou Ued dus de goedheid
willen hebben my deze op te sturen of anderzins mij te laten weten
dat ik ze kan komen halen. Want daar we voor een groot werk staan
hebben wy ze hoogst noodzakelyk noodig

In afwachting noemen wy ons van Uwe Eerweerde de

Onderdanige Dienaars Puttemans & Cremers
Orgel en Harmonium Bouwers Borght Grimbergen

Devie en lastcohier voor het plaatsen van een bourdan 16 voet op het
orgel der kerk van Lippeloo

(gedateerd 11 sept. 1903, get. Ant. Puttemans Cremers)

[We geven de inhoud van dit stuk niet weer, omdat dit voorstel niet
uitgevoerd werd, en de tekst geen relevante elementen bevat]

A. Puttemans vervolgt :

Maar Eerweerde heer pastoor wij het orgel nauwkeurig onderzocht
hebben, zou ondervonden wij dat de bassen der acht voet grondspelen
zouals Bourdon 8 Montre en Gambe 8 veel te flauw van Harmonie zijn
en zy geven alzou den uitslag van hun spel niet zouals te wenschen is
ook is het onmogelyk ze met het tegenwoordig plaats te verbeteren.
Maar zou gij Eeweerde pastoor eenige franken zoudt wille by bestellen
woor windlade of pneumatigen stukken om er de tegenwoordige bas-
pypen op te plaatsen zou durven wy Ued verzekeran dat zy zou willen
beantwoorden als goed nieuwe

Zou zullen Eerweerde Heer de volledige stukken al de bassen der
achtvoet grondspelen bevantende de somme kosten van 375 f
Daarby gerekend den Bourdon 16 voet en Generale kuisch harmonie
en Accordeeren

De somme van 1105 fr

Aldus gedaan te Borght den 11 September 1903

Ant Puttemans Cremers Orgelmakers Borght Grimbergen

De ondergeteekende Kerkmeesters van Lippeloo staan toe dat de orgel-
makers Puttemans en Cremers te Borght de kuisching doen der orgel
van Lippeloo, daarin begrepen al de pijpen zuiveren,, nieuwe harmonie,

het accordeeren en de mekaniëk regeleren en vernieuwen. alles voor de
somme van twee honderd en tachtig frank, waarvan de helft zal betaald
worden na het eindigen des werks, en de andere helft een jaar daarna. —
De makers waarborgen hun werk voor alle gebreken van samenstelling
gedurende een tijdverloop van tien jaar.

Lippeloo, 20 october 1903.

J.A. Van Elsen L. Boodts Fr. Jacobs

J. Dierickx J. De Smedt

op dit stuk is in potlood een notitie door Ant. Puttemans bijgeschreven
(moeilyk leesbaar); hij besluit «Zoudus Eerweerde Heer Pastoor zullen
wy de werken komen uitvoeren een van deze dagen».

Nota : logischerwijze zouden de twee eerste brieven van Puttemans-
Cremers (cfr. supra) hierna moeten volgen; de orgelmaker solliciteert
zijn loon voor een «kuisching», en ook het bedrag van 140 fr. corres-
pondeert met de overeenkomst van 20.10.1903. Dat iemand in januari
uit verstrooidheid nog het oude jaartal neerschrijft is niet ongewoon,
maar dat dit zich nog herhaalt in mei is verwarrend.

II.

Archivalia Malderen

— Contract, chr. supra, in de tekst

— Verder betreft het nagenoeg alleen notities uit de kerkrekeningen;
we hebben ze in de tekst (Hfst. 4) opgesomd.

Het Van Peteghem-orgel van de St.-Michielskerk te Keerbergen

J. BRAEKMANS

In die dagen bezat de dorpsgemeenschap Keerbergen een fraaie
driebeukige parochiekerk.

Het interieur van de kerk met zijn wijde rondbogen, rijk ge-
stoffeed met allerhande eikenhouten meubilair en kostbare
ornamenten gaf een gevoel van eeuwenoude rust en sereniteit.
Op het slechts licht uit de torenruimte uitkragende doksaaltje
stond een orgeltje : zijn afbladderende frontpijpen, licht sche-
merende bladgoudrestanten op het veelvuldige snijwerk en hoog
uit het orgeldak opstekende houten pijpen lieten vermoeden dat
het wel zeer oud zou zijn.

Welnu, deze kerk bleek in 1964 totaal ongeschikt voor de ere-
dienst : men betitelde ze als versleten, vervallen, niet aangepast
aan de hedendaagse liturgie, hinderend voor het drukke dorps-
verkeer; kortom, rijp voor de slopershamer.

Keerbergen kwam in actie : er werden plannen gesmeed én
uitgewerkt : in 1969 stond een gloednieuwe kerk in glas en
beton kant en klaar : het oude bouwsel kon verwijderd worden.
Enkele bezorgde zielen hadden zich inmiddels afgevraagd welke

bestemming al dat fraais in het kerkinterieur wel zou krijgen. In december 1970 viel zelfs een rapport over het orgeltje op de Keerbergse Gemeente-tafel: het bleek een rasechte Pieter Van Peteghem, omstreeks 1777 gebouwd als balustrade-orgel. In 1888 werd het door P. Stevens-Vermeersch uit de balustrade genomen en werd een klaviatuur opgesteld in het frontpaneel van de kastvoet. Achter de kast was ruimte te over voor een Subbas 16', ten behoeve van het Keerbergse voetenspel. Een tweede ingrijpende wijziging aan het orgeltje betrof het werk van «Mijnheer Joseph Joris, orgelmaker in de kerk te Keerbergen, bureau restant Hacht» (fragment van een zendbrief, aangetroffen op de tremulant). Tegen de torenmuur werd een heus zwelwerk opgehangen met pneumatische traktuur. Elke goedgeaarde lezer kan zich - mits enige fantasie - voor de geest halen hoe het oorspronkelijke concept van Pieter de Oude danig gemolesteerd zijn liturgische adem inhield... Genoeg historie: inmiddels diende de aannemersdrift aangewakkerd en het storende element op het Keerbergse dorpsplein opgeruimd te worden. Hoe demonteer je het snelst een orgel: leg touwen om de kast en van beneden uit: trekken maar! Keerbergen bezat ook een prille Heemkundige Kring: als nijvere mieren liepen ze bij nacht en ontij op en af de torentrappen: dragend de kostbare orgelschat. De orgelkast met frontpijpen kwam terecht in een heemkundig museum, windlade en pijpwerk werden naar Duffel afgevoerd. Na verloop van tijd zagen de heemkundige mieren zich verplicht een nieuwe woonst te betrekken: de kastvoet ging naar de Gemeentehuiszolder, de bovenkast bleef (gelukkig) in haar geheel tussen de Keerbergse rommel behouden. Zelfs orgelleed kent zijn grenzen: Keerbergen bezat een museumstuk waar muziek in zit: waarom deze er niet opnieuw uittoveren? De overeind gebleven oude kerktoren leek te klein als concert-ruimte: we zetten het oude orgeltje in onze nieuwe kerk! Bij K.B. van 25.03.1980 werd het orgel beschermd: datzelfde jaar beslisten de Keerbergse vaders tot restauratie. Op 01.09.1986 werd het definitief ontwerp goedgekeurd. In oktober 1987 werd door de Vlaamse Executieve een nieuwe procedure voor subsidiëring ingesteld en keerde het dossier terug.

In mei 1988 vertrok een nieuwe aanvraag tot subsidiëring. In oktober 1989 beloofde de Koning Boudewijnstichting een financiële steun in het kader van haar actie: Monumenten — Wij zorgen ervoor. Keerbergen schoot opnieuw in actie: twee schepenen verlieten gedurende 100 dagen hun zetel en trokken te voet naar Compostela: op sponsortocht voor de orgelrestauratie. Ze keerden vergrijsd en beladen met veelvuldige dukaten terug. Ook in de Wies Andersen-TV-show werd om orgelgeld gespeeld. In september 1991 startten de werken voor een eerste fase: de kast werd gerestaureerd, opgesteld op een nieuw podium met balustrade; windlade en windvoorziening werden gemaakt en het frontpijpwerk gerestaureerd en opgesteld. In juni 1993 ontving de Gemeente machtiging tot uitvoering van de werken in een tweede fase, omvattende de totaalrestauratie. Hierbij werd overheidssteun gegeven: 60% door de Vlaamse Gemeenschap, 20% door de Provincie. De werken aan het sierlijke roccoco-kastje met breed uitwaaiende voet werden uitgevoerd door de firma Draps uit Kortenberg. Zij stond eveneens in voor klaviatuur, traktuur, podium en balustrade. De werken aan frontpijpwerk, binnenpijpwerk en intonatie werden toevertrouwd aan de firma Potvlieghe uit Ninove. De dispositie is als volgt:

Cornet	Tremblant
Prestant	Rosignol et ventilles
Bourdon	
Doubblet	
Flûte	
Nazaert	
Tierce	
Furniture	
Cimbale	
Trompet (bas + discant)	
Claron bas	
Vox Humain (bas en discant)	

Tessituur: C.D - d"^m
 Stemming: Rameau
 Toonhoogte: a = 403 Hz.
 Ter gelegenheid van het inspelingsconcert op 14.04.1996 in de inmiddels toch maar gerestaureerde nieuwe kerk spraken de Keerbergse ingezetenen met fierheid en trots over hun Van Peteghem: je voelde een algemene bewogenheid na zulk een bewogen orgelverhaal...

Nieuw slachtoffer van orgelvandalisme

Kamiel D'HOOGHE

Het gebeurde op 20 kilometer Zuidoost van Metz. Het orgel van Jean-Verschneider I (1843) te Vittoncourt is het vierde historisch orgel dat in de landelijke kerken van Lorreinen het slachtoffer is geworden van onbegrip en orgelvandalisme. Lange tijd bleven deze kleinere dorpsorgels gespaard van de wisselvalligheden van de smaakevolutie en kwamen aldus goed geconserveerd tot ons. Nu worden deze minder bekende en minder beschermde instrumenten door avontuurlijke «bricoleurs» aangepakt.

Samen met Christian Lutz, schrijver van bovenvermeld artikel, kan de vraag worden gesteld of er een soort bondgenootschap bestaat tussen de onwetendheid van sommige kerk- en gemeentebesturen en de schuldige praktijken van weinig gewetensvolle «bricoleurs» ?

U denkt dat zoiets niet meer mogelijk is in Vlaanderen. Mis ! Ook hier wordt soms nog met de Franse slag gewerkt. Hoe bestaat het ?

Men beweert dat het doksaal te klein is om het koor te plaatsen. Daarenboven weigert de organist vanaf het historisch orgel het beneden geplaatst koor te begeleiden.

Als gevolg hiervan wordt dan besloten het orgel te electrificeren en een nieuwe speeltafel beneden in het koor te installeren. Geen enkel ernstig orgelbouwer wil deze verminking nog op zijn geweten hebben, bewust dat zulke praktijken best het daglicht niet zien en wetend dat zulke onfrisse praktijken hem zullen blijven achtervolgen.

Niettegenstaande de voormelde bedenkingen werd recent het beschermd orgel van de dorpskerk te Steenhuisse-Wijnhuize geëlectrificeerd. Om het geheel van deze zinloze operatie nog wat absurder te maken werd een nieuwe elektrische speeltafel in het koor geïnstalleerd.

Er zijn in onze dorpskerken ook meerdere mooi gerestaureerde orgels bekend die tijdens de eredienst stom blijven terwijl

beneden in het koor een speelgoedapparaat of een soort keyboard zorgt voor artificiële klanken.

In de stad Brugge, wereldberoemd omwille van haar historische monumenten, neemt men het niet zo nauw met de zorg voor historische orgels en dit met medeweten en goedkeuring van de kerkelijke en burgerlijke overheid.

Hoe bestaat het dat de historische eiken windlade van het hoofdwerk van het kathedraalorgel, in 1719 door de ten rechte zeer geprezen Jacobus Van Den Eynde gemaakt en destijds goedgekeurd door niemand minder dan J.-B. Forceville, voor een vijftal jaar verwezen werd naar een krocht in de toren en intussen spoorloos is.

Aldus wordt het vervreemdings- en verminkingsproces, door Klais in 1935 ingezet met een complete transformatie, onder de drogreden van vernieuwing op een onbeschaamde wijze verder doorgetrokken. Historische stukken worden verwijderd en vervangen door nieuwbouw zonder dat de noodzaak hiervan is aangetoond. De bisschoppelijke kerk staat onder het rechtstreeks gezag van de bisschop en de gouverneur van West-Vlaanderen. De diensten van deze laatste hebben de Werken bekostigd. Op een schriftelijke vraag bij de gouverneur, vanwege de ere-organist van de St.-Salvatorskathedraal, naar opheldering over deze verdere aftakeling van een merkwaardig historisch orgel, is nog steeds geen antwoord gekomen.

Het Cacheux-Frematorgel van 1738-39 in de monumentale Sint-Walburgakerk te Brugge is voor een paar jaar ontdaan van de originele frontpijpen van de Montre 8. Aldus heeft men dit instrument de tanden ingeslagen en het front onverbiddelijk verminkt. Alsof dit nog niet volstaat is ook het merkwaardig pedaalwerk met royaal klinkend pijpwerk van Merklin (ca. 1850) op een hoopje geveegd en ondergebracht in een strafkamer in afwachting van betere tijden of... afvoering naar het schroot.

Indien de lezers zouden denken dat hier een overtrokken beeld wordt opgehangen van de behandeling van onze historische orgels nodigen wij hen bij deze uit om zich de visu zelf te vergewissen over de toestand van de vele slecht onderhouden historische orgels. Men kan zonder gevaar voor overdrijving stellen dat ca. 80 procent van de instrumenten niet onderhouden, of ondeskundig behandeld zijn.

Ter Bespreking

LITERATUUR

Nikolaus VETTER (1666-1734) : Sämtliche Orgelwerke
heruitgegeven door Klaus Beckmann in de reeks *Mitteldeutsche Orgelmeister*, bij Forum Music Michaël Grüber, Haldenstrasse 5, D-72469 Messtetten.

De Johann Pachelbel-leerling en Hoforganist van Rudolfstadt Nikolaus Vetter kan als componist van orgelmuziek niet zeer belangrijk worden geacht; zijn werk heeft dan ook niet veel meer te bieden dan eenvoudige ongecompliceerde gebruiksmuziek, die weinig voorbereiding vraagt. Het belang echter van de publicatie van het gehele orgelwerk van Vetter, bestaat erin dat hij deel uitmaakt van de Pachelbel-school en bv. samen met de toch wat belangrijkere Johann Heinrich Buttstett (wiens gezamenlijk orgelwerk eveneens in 'dezelfde reeks uitgegeven werd), een profiel mee helpt tekenen van de invloed van J. Pachelbel op de middendeutsche orgelcompositie.

De bundel bevat 11 koraalbewerkingen, 2 koraalpartita's, 9 fuga's en 1 Partie in B-dur, bestaande uit 3 preludes en 3 fuga's (van deze laatste is er één'tje van de hand van Georg Kasper Wecker en één van Johann Pachelbel).

Het zelfstandig pedaal is nergens absoluut vereist, zodat deze muziek ook toegankelijk is voor kleine orgels en van verscheiden geaardheid.

De uitgave van Klaus Beckmann is keurig verzorgd, van een instructieve inleiding voorzien, en ook van de nodige kritische tekstverantwoording.

A.F.

Hendrik ANDRIESEN : Præludium en Fuga in d kleine terts (1917) en Fuga A 5 Voci (1916) voor orgel.

21 pagina's (incl. copie van de autograaf).

Uitgave : *Donemus. Prijs F 22,30 (incl. btw).*

Het is een nieuwe gedrukte uitgave van twee niet eerder uitgegeven jeugdwerken van Hendrik Andriessen (1892-1982), waarbij naast de verzorgde druk ook een copie van de autograaf is opgenomen. Deze speciale uitgave brengt ons in contact met de pas afgestudeerde 25-jarige begaafde Nederlandse componist, op de drempel van een boeiende vruchtbare loopbaan. Dit jeugdwerk toont een vakkundige vorming en heeft een rijk expressief, chromatisch kleurenpalet, vloeiend lijnenspel en een gedegen constructie. In de ontwikkelingsepisoden zijn bescheiden persoonlijke accenten te vinden die een «suspçon» tonen van de vonken die overslaan in de briljante, veel gespeelde Toccata (1917) van datzelfde jaar.

K. D'H.

CD

Historische Orgels in Limburg (Nederland), box 3 CD's + Tekstboek.

Richtprijs 89,95 NL guld., voor 74'04" + 71'14" + 73'07".

(Omdat de bestel- en betalingsmodaliteiten verschillen met NL, raden we Belgische lezers aan zich rechtstreeks te wenden tot : Stichting S.O.L., Hoolstraat 1, NL-6129 CK Urmond).

De Nederlandse provincie Limburg heeft een kleurrijke én bewogen geschiedenis, zowel op politiek, kerkelijk als cultureel gebied. Pas in de tweede helft van de 19de eeuw worden de huidige politieke en kerkelijke grenzen definitief vastgesteld. (Maastricht bleef nog een tijdlang bij het pas opgerichte België van 1830). Dat verklaart mede de verscheidenheid aan historische orgels. Tot na het midden van de 19de eeuw zijn in Limburg zowel Belgische, Duitse als 'eigen' orgelmakers

werkzaam. Dit orgellandschap is thans door de tijdens de laatste decennia uitgevoerde restauraties heel toegankelijk geworden.

De productie van deze CD's kwamen tot stand door een samenwerking van de Katholieke Radio Omroep (KRO) en de stichting Samenwerkende Orgelvrienden Limburg (S.O.L.).

Het is een aantrekkelijke collectie om te bezitten, zowel qua muzikaal genot als qua documentaire waarde.

Er is muziek van o.m. Marchand, De Grigny, Couperin, Dumont, Babou, Fétis, Roberday, Daquin, Boëly, Saint-Saëns, Lefébure-Wély en Franck (L'Organiste) wat 'zuidere' literatuur betreft, en de meer germaans gerichte is vertegenwoordigd met o.m. Scheidt, G. Muffat, Pachelbel, J.S. en C.Ph.E. Bach.

Ik veroorloof me terloops de vraag waarom de organisten zo vaak opteren voor Franse muziek, terwijl hun tongwerken de felheid missen van echte Franse trompetten en hun tertsregistraties vaak wat ijl klinken. Sporadisch hoort men een vals toontje, maar het goed op stemming houden van (oude) orgels is nu eenmaal een delikaat probleem. Voor het overige niets dan lof.

De organisten, onder wie heel wat aankomend talent, zijn: Anja Hendriks (° 1962), Peter Gelissen (1962), Hans Leenders ('65), Fons van der Linden ('61), Jo Louppen ('65), Jean-Pierre Steyvers ('63), Sjeff Streukens ('58), Remy Syrier ('49), Peter van Dijk ('52), Marcel Verheggen ('61), Rob Waltmans ('40) en Tjeu Zeijen ('50), dus - op de «incontournable» Van Dijk na - een greep uit het beste van wat het Maastrichtse Conservatorium voortbracht.

De bespeelde orgels zijn : Maastricht (4 kerken), Gronsveld, Vaals, Beek, Geulle, Houthem-St.-Gerlach, Kerkrade, Noorbeek, Grevenbricht, Geleen-Lutterade, Elsloo, Helden-Panningen en Limbricht.

Het tekstboekje is zo volledig als kan zijn :

— Artikel «Orgelbouw in Limburg 1650-1900» + Bibliografie.

— Curricula uitvoerders.

— Van elk orgel :

— een foto (w.o. 2 in kleur);

— geschematiseerde historiek;

— dispositie (met datering van de registers);

— voornaamste bibliografie.

Wat zou men nog meer willen ?

P.R.

Mededelingen

Publicaties Orgelkunst

Recent publiceerde de 'Vlaamse Vereniging ter Bevordering van de Orgelkunst' vzw twee belangrijke uitgaven (een werkboek voor de leerkracht - een werkschrift voor de leerling) voor het aanvankelijk orgelonderricht in het deeltijds kunstonderwijs, die tot doel hebben de aanwezige creativiteit bij de orgelleerling zo vroeg mogelijk te prikkelen en te ontwikkelen. Daarnaast is er ruime aandacht voor het aanleren van technische vaardigheden en het ontwikkelen van de muzikaliteit. In de vorige aflevering van 'Orgelkunst' verscheen hierover uitvoerige informatie.

Beide publicaties kunnen nog steeds besteld worden door overschrijving op rekeningnummer 000-1691749-69 van 'publicaties Orgelkunst', Beiaardlaan 1 te 1850 Grimbergen met vermelding van 'werkboek' en/of 'werkschrift' en gewenste exemplaren.

Kostprijs werkboek : 800 BEF / Kostprijs werkschrift : 400 BEF. Leerkrachten die minimaal 10 werkschriften bestellen, krijgen een korting van 10%. Bij deze kostprijs dient 100 BEF verzendings- en administratiekosten te worden gerekend.

Medewerking componisten verzocht

De redactieraad die de uitgave van het 'werkboek voor het aanvankelijk orgelonderricht in het deeltijds kunstonderricht - deel 2' voorbereidt, verzoekt alle Vlaamse componisten die werken hebben gecomponeerd voor de lagere graad orgel (lagere graad 2 tot en met 4) en die bereid zijn deze werken te laten publiceren in het tweede deel van het werkboek (publicatie : juni 1997), een exemplaar van deze werken te zenden naar het secretariaat van 'Orgelkunst', Beiaardlaan 1 te 1850 Grimbergen. De orgelwerken worden ingewacht tot 1 december 1996.

Het Limburgse Orgellandschap

Het Limburgse Orgellandschap is een vlot lezende en mooi ogende publicatie, verzorgd door Michel Lemmens, die een overzicht geeft van de geschiedenis, de noden en de prioriteiten van het orgelbeleid in Limburg en die kadert in een breder project van het provinciebestuur van Limburg, waarbij 72 historische orgels gedetailleerd worden geïventariseerd.

Besteladres : Provinciaal Centrum voor Cultureel Erfgoed, Kasteel Rijk, D. Van Leeuwenstraat 23, B-3840 Borgloon, tel. (011) 69.11.88, Fax (011) 69.14.59. Kostprijs : 250 fr., exclusief verzendingskosten.

Provincie West-Vlaanderen Orgelmemorandum 1995

Op 28 juni 1996 werd door de Provinciale overheid van West-Vlaanderen het eerste exemplaar van het *Orgelmemorandum 1995*, geadviseerd door de Provinciale Advies- en Overlegcommissie orgels, overhandigd aan Luc Martens, Vlaams Minister van Cultuur, Welzijn en Gezin. Deze plechtigheid vond plaats in het Bisschoppelijk Paleis te Brugge.

Cursus Gregoriaans

Sedert meer dan tien jaar ontvangt het Centrum Gregoriaans jaarlijks een 85 cursisten met elk hun eigen voorgeschiedenis als amateur of als beroepsmusicus. De cursus heeft drie instapniveaus en is praktijkgericht. Centrum Gregoriaans, A. Vereeckestraat 1/12, 2220 Heist-op-den-Berg.

Twee Vlaamse organisten Cultureel Ambassadeur

De *culturele ambassadeurs* zijn een initiatief van minister-president Van Den Brande. De Vlaamse gemeenschap bekroont nu reeds voor de vierde maal toonaangevende kunstenaars of projecten die erkend zijn voor de internationale uitstraling van Vlaanderen. Aan deze bekroning is meestal ook een geldprijs verbonden. Tussen de 58 culturele ambassadeurs bevinden zich dit jaar twee Vlaamse organisten, met name Jozef Sluys en Stanis Deriemaeker die wij met deze onderscheiding van harte feliciteren.

Willy Snellings laureaat Compositieconcours Flor Peeters

Willy Snellings wint met Variaties op 'Zdwana Polskitys Krolowa' de 'Compositiewedstrijd Flor Baron Peeters' voor orgel 1996, georganiseerd door de Belgische Artistieke Promotie van SABAM, uitgeschreven voor Belgische componisten, aangesloten bij SABAM. Hieraan is een geldprijs van 30.000 BEF verbonden.

Er waren 14 inzendingen. De jury bestond uit : Jacques Leduc, Eric Trekels, Jan Leopold, Kamiel D'Hooghe en Gaston Nuyts. Een paar jaar geleden behaalde Willy Snellings eveneens deze prijs.

De uitreiking van de prijs en de creatie van het bekroonde werk is voorzien tijdens de studiedagen 14 en 15 november «Flor Peeters en zijn tijd» in het Lemmensinstituut.

Internationale Orgelweek Brussel 20-27 oktober 1996

De Internationale Orgelweek geeft haar openingsakkoorden op 20 - en haar slotakkoorden op 27 oktober - in de Sint-Michielskathedraal te Brussel. Jozef Sluys is sedert vele jaren de artistieke directeur van een orgelfeest met 2 namiddagconcerten, 5 avondconcerten en een orgeldag met 5 concerten. In de *Agenda van Orgelkunst* worden alle concerten vermeld.

Inlichtingen : Domstraat 8, 1602 Vlezenbeek.

Orgelœuvre Fl. Peeters, Leuven 14-15 november 1996

Op 14 en 15 november e.k. vindt in het Lemmensinstituut te Leuven een meesterkursus orgel plaats, gewijd aan *Flor Peeters en zijn tijd*. Chris Dubois leidt de practica en geeft tevens op 14 november te 20 uur een orgelrecital met werk van Flor Peeters. Guido Peeters geeft een lezing met als thema *Biografie en situering van Flor Peeters en zijn tijd* en laat een selectie beluisteren van orgelwerken die de componist Peeters zelf heeft vertolkt. Op 15 november vindt het tweede luik van deze cursus plaats op het hoogzaal van de kathedraal te Mechelen waar in de voormiddag Peter Pieters een referaat zal houden met als thema *Het orgel en de registratiepraktijk van Flor Peeters*. De voormiddag wordt besloten met een tweede lezing door Raymond Schroyens met als onderwerp *het orgelœuvre van Flor Peeters*.

Inlichtingen : Lemmensinstituut, Herestraat 53, 3000 Leuven.

Meesterkursus J.S. Bach, Leuven 13-14 februari 1997

Prof. Dr. Ewald Kooiman geeft op 13 en 14 februari 1997 in het Lemmensinstituut te Leuven een masterclass gewijd aan het orgelœuvre van J.S. Bach. Naast de practica worden vier lezingen gegeven met volgende themata : 1. De koraalbewerkingen van Bach; 2. Bachs orgels en registratiepraktijk; 3. De vrije werken van Bach; 4. Bachs klavier-techniek. Op 12 februari '97 speelt E. Kooiman te 20 uur een Bach-recital op het Marcussenorgel.

Inlichtingen : Lemmensinstituut, Herestraat 53, 3000 Leuven.

Zomeragenda : 80 Orgelconcerten in Vlaanderen, meer dan 800 in Nederland

De gelijkenissen en de verschillen tussen het Nederlandse en het Vlaamse orgelgebeuren zouden aanleiding kunnen geven tot een boeiende studie. Gemeenschappelijk hebben zij in elk geval het zomers aanbod van orgelconcerten tijdens de maanden juni, juli, augustus en september. In Vlaanderen telt men tijdens deze periode ca. 80 orgelconcerten. In Nederland zijn er tijdens diezelfde periode niet minder dan 800 orgelconcerten - een overweldigend getal -. Dit kunnen onze lezers natrekken in de Nederlandse Zomeragenda 1996, een gezamenlijke uitgave van de Gereformeerde Organisten Vereniging (GOV) en de Koninklijke Nederlandse Organisten Vereniging (KNOV). De gedetailleerde informatie wordt gegeven in een oplage van 4.000 exemplaren.

Redactie : Hans Fidom, Zwarteweg 5, 9973 PM Houwerzijl, Nederland.

Euregio Maas-Rijn 20 jaar Orgelconcerten

De agenda 1996 van de concertorganisatie vermeldt vele orgelconcerten onder de subtitels *Nederlands Limburg, België en Duitsland*. De vermelde orgelactiviteiten op Belgisch grondgebied zijn overgenomen in de Agenda. Inlichtingen : Stichting S.O.L., Hoolstraat 1, 6129 CK Urmond.

Cor Edskes ere-doctor Universiteit Göteborg

De Nederlandse organoloog Cor Edskes (geboren in 1925) wordt op 19 oktober 1996 plechtig aangesteld tot ere-doctor aan de universiteit van Göteborg. Hiermee eert deze universiteit, die zelf tijdens de laatste jaren grote inspanningen doet voor de orgelcultuur, één der meest invloedrijke organologen uit de tweede helft van deze eeuw. De benadering van de theorie en de praktijk van de restauratie is door hem blijvend beïnvloed. Zijn wetenschappelijk onderzoek van de beschikbare documentatie is richtinggevend voor orgelrestauratie. In dit verband is de voorstudie tot de restauratie van het Schnitgerorgel in de Martinikerk te Groningen meer dan indrukwekkend en staat ze model. In Nederland had hij een beslissende hand in de orgelrestauraties van de Nieuwe Kerk te Kanten e.a. In Duitsland heeft hij de restauratie van de beroemde orgels te Cappel, Rysum, Stade, Utum, Westerhusen, Hamburg, Jacobikirche e.a. begeleid.

Nederlandse componist Ton de Leeuw overleden (1926-96)

Het muzikale citaat «Mein junges Leben hat ein End» van Jan Pieterszoon Sweelinck waarmee Ton de Leeuw een prachtige orgelcompositie afsluit is nu ook op zijn eigen leven toepasselijk. Deze vooraanstaande Nederlandse componist overleed op 69-jarige leeftijd. Hij ontving zijn opleiding o.m. bij Louis Toebosch en Henk Badings en vertoefde een bepaalde periode in Parijs waar hij werkte met Olivier Messiaen. Hij heeft een sterke stempel op de nieuwe muziek gedrukt door met open geest en universele gerichtheid een synthese te zoeken tussen oosterse en westerse muziek. Hierover heeft hij o.m. een academische toespraak gehouden in het Koninklijk Conservatorium te Brussel. Als docent heeft hij belangrijke hedendaagse componisten als Guus Jansen, Tristan Keuris en Daan Manneke gevormd. Zijn boek *Muziek van de Twintigste Eeuw* is een referentiewerk geworden, speciaal voor muziekstudenten.

Boëllmann-Gigout vereniging

Bij het naderen van de honderdste verjaardag van het overlijden van Léon Boëllmann werd een vereniging Boëllmann-Gigout opgericht. Zij heeft als doelstelling de herinnering aan deze componisten levendig te houden door de verspreiding van hun composities te bevorderen, o.m. door de uitgave van manuscripten, heruitgaven, opnamen, concerten, wetenschappelijk onderzoek, organisatie van diverse activiteiten en hulp aan het concours Boëllmann-Gigout.

Inlichtingen : 22 rue Bontgallet, 75012 Paris.

Orgelacademie Altenburg 2-6 september 1996

Jean Ferrard, Harald Vogel en Felix Friedrich behandelen tijdens de *Thüringische Orgelacademie 1996* vanaf 2 tot 6 september aan het Trostorgel respectievelijk de Nederlandse en Franse orgelmuziek van de 17de eeuw, de Bachschool, Scheidt en J.S. Bach.

Inlichtingen : Schlossdirektion Altenburg, Schloss 2/4, D-4600 Altenburg.

Zuid-Duitse orgelacademie 2-7 sept. 1996

Aan de beroemde orgels van Weingarten, Weissenau en Ottobeuren geven Ludger Lohmann, Ewald Kooiman en Stephan Bleicher cursus vanaf 2 tot 7 september.

Inlichtingen : Mario Hospach-Martini, Hindenburgstrasse 16, D-88348 Saulgau.

Int. Meesterkursus Gillian Weir Luxemburg 2-13 sept. 1996

In het kader van de internationale meesterkursussen te Luxemburg geeft Gillian Weir van 2 tot 13 september e.k. les over werk van Couperin, Bach, Satie, Franck, Messiaen.

Inlichtingen : Cours Internationaux, Mme. Andrée Schartz, 29, rue Nic Liez, L-1938 Luxembourg.

3de Int. Orgelconcours Musashino - Tokyo 5-15 sept. 1996

In de Musashino Shimin Bunka Kaikan Hall te Musashino-Tokyo wordt tussen 5 tot 15 september 1996 op het Marcussenorgel het derde Internationaal Orgelconcours georganiseerd. Het programma voorziet representatieve werken van Bach, Alain en een keuze uit composities van Reger, Reubke, Liszt, Widor en Vierne.

Jury : Minoru Yoshida, Jean Boyer, Lorenzo Ghielmi, Jan Willem Jansen, Edgar Krapp en Karel Paukert.

Inlichtingen : Musashino Shimin Bunka Kaikan 3-9-11 Naka-cho Musashino-shi Tokyo, 180 Japan.

Hanzesteden - Orgelconcours

voor amateurs en professionelen, 9-13 sept. 1996 Elburg

In de Grote Kerk te Elburg heeft het Hanzesteden-orgelconcours plaats vanaf 9 tot 13 september aanstaande. Zowel amateurs als beroepsorganisten uit Nederlandse, Duitse, Poolse, Belgische, Noorse, Zweedse en Baltische Hanzesteden kunnen deelnemen.

Jury : Piet Wiersma, Bert Matter en Arman Schoof.

Inlichtingen : Stichting Hanzesteden Orgelconcours, Hanzestraat 2, 8031 TS Elburg.

Internationaal Orgelconcours Nijmegen 10-14 sept. 1996

In de Stevenskerk wordt door de Stichting Internationale Orgeldagen rond het Königorgel van 10 tot 14 september 1996 een internationaal orgelconcours georganiseerd met als thema *Franse Orgelmuziek na 1850*. Werken van Franck, Vierne, Messiaen, Jolivet, Duruflé, Alain en Widor zijn verplicht. De eerste selectie gebeurt op basis van een op voorhand ingezonden cassette, beoordeeld door Theo Teunissen, Jan Welmers en Joost Langeveld.

Jury : Karl Maureen, Michel Bouvard en Ewald Kooiman.

Inlichtingen : Stichting Internationale Orgeldagen Rijnstreek, dr. H. den Hertog, Vossenlaan 199, NL-6531 SJ Nijmegen.

Orgelwerken Karg-Elert Heidelberg 18-21 sept. 1996

Joannes Matthias Michel leidt het seminarie en de interpretatiecursus over het orgeloeuvre van Karg-Elert.

Inlichtingen : Karg-Elert-Gesellschaft e. V. Lortzingstrasse 11, D-88214 Ravensburg.

Bach en Ligeti Klooster Saarn 19-20 sept. 1996

Het zesde interpretatieseminarie voor orgel is gericht op Bach en Ligeti en wordt gegeven door Zsigmond Szathmary.

Inl. : Werner Schepp, Landsberger Strasse 17, D-45481 Mühlheim-Ruhr.

Orgelwerken Max Reger Bad Nauheim 24-26 sept. 1996

Martin Lücker leidt tussen 24 en 26 september aan het Walckerorgel van de Dankeskerk te Bad Nauheim een orgelcursus, gewijd aan de orgelwerken van Max Reger.

Inlichtingen : Torsten Laux, Höhenstrasse 6, D-61194 Niddatal.

Orgeldagen Merseburg 24-29 sept. 1996

Onder het thema *Passion und Auferstehung* worden van 24 tot 29 september 1996 orgeldagen georganiseerd te Merseburg, in samenhang met de *Hildebrandt-Tagen Naumburg*. Rond het thema *Von Hildebrandt zu Ladegast* wordt een weelde aan lezingen en concerten aangeboden.

Inlichtingen : Freundeskreis Musik und Denkmalpflege in Kirchen des Merseburger Landes e.V. Dorfstrasse 31 c, D-06184 Burgliebenau.

Hildebrandt feestdagen Naumburg 27-30 sept. 1996

In aansluiting met voormeld orgelgebeuren is de ontmoeting tussen Bach, Silbermann en Hildebrandt in de Wenzelkerk te Naumburg wat dichterbij tijdens de feestdagen georganiseerd door de Kantorei St. Wenzel, Neidschützer Str. 25, D-06618 Naumburg.

Zwitsers Orgelconcours, Zurzach 24 sept. - 3 okt. 1996

In het Zwitsers internationaal orgelconcours te Zurach wordt een geprofileerd programma gevraagd met werk van : Krebs, C.P.E. Bach, Haydn, van Beethoven en Mozart. Jury : Heiniger, Krüger, Bovet en Meyer.

Inlichtingen : Concours suisse de l'orgue, CH-1323 Romainmôtier.

Orgelwerken Daan Manneke 25-26 sept. 1996 Haarlem

In de Grote - of St.-Bavokerk te Haarlem geven de docenten Daan Manneke en Jos van der Kooy op 25 en 26 september 1996 aan het Müllerorgel een tweedaagse masterclass, gewijd aan de studie van de orgelwerken van Daan Manneke, door hem zelf besproken in het juni-nummer 1996 van *Orgelkunst*.

Inlichtingen : Hogeschool Alkmaar, Conservatorium, Nassauplein 11, 1815 GM Alkmaar.

'Instrumentaal' repertoire uit Bachs tijd 26-29 sept. 1996

Harald Vogel leidt in Ostheim-Rhön de zesde *Fränkische Orgelacademie* rond het thema *Das 'instrumentale' Orgel-repertoire der Bach-zeit*. Duetten trio's, kwartetten en concerten worden bestudeerd op originele orgels uit Bachs tijd.

Inl. : Orgelbaumuseum Schloss Hanstein Ostheim/Rhön, Paulinenstrasse 20, D-97645 Ostheim/Rhön.

De liturgische functie van het orgel 4 okt. Zwolle

De hervormde orgelcommissie viert haar 50-jarig bestaan met de organisatie van een symposium op vrijdag 4 oktober 1996 in de Grote of St.-Michaëlskerk te Zwolle. Het onderwerp is : *De liturgische functie van het orgel nu en in de naaste toekomst*. Bijzondere aandacht krijgen de kunstzinnige en technische consequenties voor het instrument. Dr. A.A. Clement, prof. E. Kooiman, dr. J.J. van Nieuwkoop, dr. W.P. Diepeveen en O.B. Wiersma zijn de sprekers.

Inl. : Mw. J.L. Koenekoop, tel. (070) 31.31.277, fax (070) 31.31.202, Postbus 405, 2260 AK Leidschendam.

Int. Anton Brucknerconcours, Linz 4 - 10 oktober 1996

Het internationaal interpretatieconcours, georganiseerd te Linz tijdens het Anton Brücknerjaar, voorziet werk van Bach, Schumann, Langlais en Brückner. Onafhankelijk hiervan heeft eveneens een improvisatieconcours plaats. Jury : Ericsson, Kreuzhuber, Legauy, Laukyk en Radulescu. Inlichtingen : Brucknerhaus Linz, Untere Donaulände 7, Case 57, A-4010 Linz.

Orgelfestival te Bonn 6-8 oktober 1996

Tijdens het orgelfestival te Bonn van 6 tot 8 oktober geeft Jane Parker-Smith een meesterkursus en François Houbart een improvisatiekursus. Inl. : Verein der Orgelfreunde an St. Josef, Bonn-Beuel e.V., D-53223 Bonn.

Improvisatieconcours M. Duruflé Hamburg 7 - 10 okt. 1996

Het eerste Hamburgse improvisatieconcours «In memoriam Maurice Duruflé» wordt georganiseerd in de Kreuzkirche Schiffbek, de Dom St.-Marien en de hoofdkerk St.-Michaelis.

Inlichtingen : Abt. Kirchenmusik-Orgel, Prof. R.M. Stangier, Postfach 4428, Folkwang-Hochschule, D-45224 Essen.

Toulouse Les Orgues festival 11-27 oktober 1996

Onder de artistieke leiding van Michel Bouvard en Jan Willem Jansen wordt rond de inhuldiging van het Cavallé-Collorgel van de basiliek Saint-Sernin te Toulouse een groots internationaal orgelfestival georganiseerd m.m.v. vele befaamde Franse en buitenlandse organisten, orkesten en kamermuziekensembles.

Inlichtingen : Festival International *Toulouse les Orgues*, 24 rue Croix-Baragnon F-31000 Toulouse.

Concours «Autours de Cavallé-Coll» Toulouse 21-27 okt.

Rond Cavallé-Coll, met aspecten van de XIXde eeuw, is het thema van een internationaal orgelconcours van 21 tot 27 oktober e.k. in Toulouse. Jury : Michel Bouvard, Jean Boyer, Tsuguo Hirono, Jan Willem Jansen, Philippe Lefebvre, Michael Radulescu, Lous Robillard en Torvald Torès. Inlichtingen : Concours d'Orgue de Toulouse, Les Arts Renaissants, 24, rue Croix-Baragnon, F 31000 Toulouse.

César Franck Studiedagen Haarlem 23 - 25 okt. 1996

Voorafgaande aan het achtste César Franck-concours, dat in verband met het 100-jarig bestaan van de Kathedraal in oktober 1998 zal worden gehouden, en in zekere zin in voorbereiding hierop, worden *Rondom César Franck en het Franse romantische orgel* in de Kathedrale Basiliek Sint-Bavo te Haarlem van 23 t/m 25 oktober 1996 studiedagen georganiseerd.

Pierre Cogen (F) en Kamiel D'Hooghe (B) zullen aan het Willibrordorgel van Adema (1923), de interpretatie van Francks orgelwerken uitvoerig behandelen. Artistiek stelt het vertolken van deze werken geheel eigen problemen, mede samenhangend met het specifieke orgeltype waarvoor zij geschreven zijn. Daardoor zijn deze composities in feite moeilijker te interpreteren dan meer op virtuositeit ingestelde werken.

Inlichtingen : Orgelstudiedagen, Leeghwaterstraat 14, 2012 GD Haarlem, Nederland.

Beiers Orgelconcours 23-26 oktober 1996

Het *Bayerischer Orgelwettbewerb der Stadt Landau a.d. Isar* wordt georganiseerd in samenwerking met het Leopold Mozart Conservatorium te Augsburg.

Jury : Karl Maureen, Hans Leitner, Franz Hauk.

Inl. : Walter Homolka, Kolpingstrasse 3, D-94405 Landau a.d. Isar.

Robustelly-dagen Helmond 24-27 oktober 1996

Van 24 tot 27 oktober 1996 worden rond het Robustelly-orgel studiedagen georganiseerd. Kees Van Houten geeft workshops over de koraalvoorspelen van Bach en Jan van de Laar behandelt de Duitse romantiek.

Widor - Vierne-cursus, Toulouse, oct.-dec. 1996

Bach-cursus, jan.-maart 1997

Aan het Conservatorium te Toulouse worden, in het kader van een twee-jarenplan, in het «Centre d'études musicales supérieures» speciale

cursussen georganiseerd rond diverse thema's. Hiervoor worden ook gastdocenten uitgenodigd. Voor het eerste project zijn M. Bouvard en T. Dussaut, piano, de vaste docenten en is Ben van Oosten gastdocent. Het Bach-project wordt gedurende de drie daaropvolgende maanden gedragen door J.W. Jansen en Y. Uyama, klavecimbel, met als gastdocent A. Stricker. Ph. Lefebvre is permanent betrokken als improvisatiedocent.

Historical Organ Drawings on microfiche

Het Nederlandse MMF Publications stelt diverse oude en/of niet courant toegankelijke documenten, tekeningen, partituren e.d.m. ter beschikking op microfiche, onder benaming van «Music from Dutch Libraries». De reeks omvat b.v. plannen (tekeningen) van instrumenten uit het Haags Gemeentemuseum, partituren (manuscripten of eerdere drukken) van concerten, orkestwerken, kerkmuziek en vokale muziek van vóór 1820, vokale en instrumentale methodes (van oud tot nieuw, van luit tot Ondes Martenot).

Wat ons hier 't meest aanbelangt is «Part X : Historical Organ Collection». Het gaat om zowat 440 technische en decoratie-tekeningen (w.o. 67 in kleur) van een 100-tal Nederlandse historische orgels, met bijgevoegde archiefgegevens (nota's over bouwers, contracten). Het materiaal komt uit het archief van de Utrechtse orgelbouwersfamilie Bätz en Witte. De prijzen lijken niet onverantwoord hoog, maar liggen toch buiten het bestedingspatroon van de modale gebruiker: het zullen dus vooral bibliotheken en documentatiecentra zijn op wie deze uitgaven gericht zijn.

Het bedrijf overweegt ook een uitgave (enkel van de kleurfiches) op foto-CD.

De overvloedige informatie is te omvangrijk om hier overgenomen te worden, we raden geïnteresseerden aan om een folder aan te vragen bij:

MMF Publications, Heereweg 331a of Postbus 287

NL-2160 AG Lisse

fax + 31 252 417250

E-mail: 100315.315 a compuserve.com

Agenda

SEPTEMBER :

- zo 1 15u30 *Mechelen, St.-Romboutskathedraal, Christoph Grohmann (Peeters)*
 di 3 20u *Brussel, St.-Michiels- en St.-Goedelekathedraal, Xav. Deprez*
 do 5 20u *Gent, St.-Jacobskerk, Stanislas Deriemaeker*
 20u30 *Lier, Gummaruskerk, Andreas Meisner (Peeters)*
 vr 6 12u45 *Antwerpen, O.L.Vrouwekathedraal, Karl Maureen (D)*
 20u30 *Melsele, O.L.Vrouwkerk, Karl Maureen (D)*
 20u30 *Brugge, St.-Gilliskerk, Bernard Lagacé (CD)*
 zo 8 16u30 *Eupen, St.-Nikolauskerk, Heinrich Wimmer*
 di 10 20u *Brussel, St.-Michiels- en St.-Goedelekathedraal, Volker Ellenberger (D)*
 do 12 20u *Gent, St.-Jacobskerk, Kristiaan Seynhave*
 20u30 *Lier, St.-Gummaruskerk, Luc Ponet*
 vr 13 12u45 *Antwerpen, O.L.Vrouwekathedraal, Joost Vermeiren*
 20u *Haringe, St.-Martinuskerk, Anne Page (GB)*
 20u30 *Brugge, St.-Gilliskerk, Sophie Trépanier (CD) & R. Ivanova*

- di 17 20u *Brussel, St.-Michiels- en St.-Goedelekathedraal, Jozef Sluys & Capella Michaelis o.l.v. Eric Van Nevel*
 do 19 20u *Gent, St.-Jacobskerk, D'Arcy Trinkwon (GB)*
 vr 20 20u30 *Melsele, Kapel van Gaverland, Peter van Dijk (ND)*
 12u45 *Antwerpen, O.L.Vrouwekathedraal, Anne Page (GB)*
 20u30 *Brugge, St.-Walburgakerk, Anne Froidebise*
 za 21 19u *Mol, St.-Pieter- en Pauwelkerk, Anne Page*
 20u *Roeselare, O.L.Vrouwkerk, Eric Hallein, persvoorstelling CD - Flor Peeters*
 zo 22 16u *Lombeek, O.L.Vrouwkerk, Kurt Rapf (D) & zangsolisten*
 do 26 20u *Gent, St.-Jacobskerk, Odile Pierre (F)*
 vr 27 12u45 *Antwerpen, O.L.Vrouwekathedraal, Johan Hermans*
 zo 29 14u *DAG VAN HET ORGEL,*
meer dan 50 professionele organisten concernerden in de vijf Vlaamse provincies op vele en belangrijke orgels
 16u *Lombeek, O.L.Vrouwkerk, Felix Pachlatko (SCH)*

OKTOBER :

- vr 4 20u30 *Melsele, O.L.Vrouwkerk, Wim Claeys*
 za 5 20u *Oostende, St.-Petrus- & Pauluskerk, Hans van Nieuwkoop (NL) m.m.v. Orlandusensemble o.l.v. Peter Ledaine*
 zo 6 11 & 15u *Mechelen, Ateliers Gaspar De Wit, Kamermuziek Flor Peeters*
 16u *Lombeek, O.L.Vrouwkerk, Jozef Sluys & Bartold Kuyken*
 18u *Raeren, St.-Nikolaus, organisten muziekacademie Genk*
 19u30 *Eupen, St.-Nikolauskerk, Hilding Carlson, m.m.v. vocaal ensemble*
 za 12 20u30 *Stabroek, St.-Catharinakerk*
 vr 18 20u30 *Melsele, O.L.Vrouwkerk, Stanislas Deriemaeker*
 zo 20 16u *Mechelen, St.-Romboutskathedraal, Koor- en orgelconcert, gewijd aan werk van Flor Peeters, m.m.v. Oratorienverenig, Keulen, o.l.v. Andreas Meisner, m.m.v. de organisten Kamiel D'Hooghe, Eric Hallein en Peter Pieters*
 16u *Brussel, St.-Michiel- en St.-Goedelekathedraal, Jozef Sluys*
 ma 21 20u15 *Brussel, St.-Clarakerk (Jette), Andrea Macon (IT)*
 di 22 20u *Brussel, O.L.Vrouwkerk (Laken), Jean Ferrard*
 wo 23 20u15 *Brussel, St.-Agathakerk (St.-Ag.-Berchem), Jozef Sluys*
 do 24 20u15 *Brussel, St.-Michielscollege (Eterbeek), Rud. Meyer (SCH)*
 vr 25 20u15 *Brussel, O.L.V. van Genade (St.-Pieters-Woluwe), Bernard Haas (D)*
 za 26 10u30 *Brussel, Kapellekerk, Kristiaan Van Ingelgem m.m.v. het koor Laetare*
 11u30 *Brussel, Kapellekerk, Philip Scriven (UK)*
 12u30 *Brussel, Kapellekerk, Hans Gunther Wauer (D), orgel / jazz*
 15u *Brussel, Protestantse Kerk (Museumplein), Byne Bryndorf*
 16u *Brussel, Protestantse Kerk, Johan Huys m.m.v. B. Wiame, trompet*
 20u *Ekkerghem, Sint-Martinuskerk, Kristiaan Seynhave*
 zo 27 16u *Brussel, St.-Michiel- en St.-Goedelekathedraal, Piet Lee (NL)*
 18u *Raeren, St.-Nikolaus, Br. Andreas Warler*
 ma 28 *Uitgifte van een postzegel (16 BF) van Flor Peeters*

NOVEMBER :

- do 14 20u *Leuven, Lemmensinstituut, Chris Dubois (Peeters)*
 do 14 & vr 15 *Leuven, Lemmensinstituut, «Flor Peeters en zijn tijd», lezingen, voordrachten, orgelspel m.m.v. Chris Dubois, Peter Pieters, Raymond Schroyens en Guido Peeters*

DECEMBER :

- zo 15 18u *Raeren, St.-Nikolaus, Andreas Cremer*

Orgeltijdschriften

ARS ORGANI jg. 44, nr. 2, juni 1996.

P. Hale : *Englische Kathedralorgeln*, M.D. Harris : *Die Musik für symphonische Orgel in England*, C. Lehmann : *Die Scherer-orgel der St. Stephanskirche zu Tangermünde*.

CONNOISSANCE DE L'ORGUE jg. 27, nr. 1 - 1996.

P. Hardouin : *Facteurs d'orgues Parisiens (7)*.

GREGORIUSBLAD jg. 120, nr. 2 - juni 1996.

A. Vernooij : «'t Is alles nog wat speels...», L. Toebosch 80 jaar.

HET ORGEL jg. 92, nr. 5 - mei 1996.

H. Heikens : *Albert de Klerk*, A. Vernooij : *Begeleiding van het Gregoriaans (2)*, P. van Dijk : *Orgelmakerij S. Steendam*.

Nr. 6 - juni 1996 : H. Wullink & F.D. Zeiler : *Johan Gottlieb Nicolai*, H. van Eeken, G. van Surksom, H. v.d. Harst & S. Tuinstra : *Orgels in Zwolle*.

Nr. 7-8 juli-augustus : D. Luijmes : *Improviseren geen ingewikkels denkwerk (Toebosch)*, O. Pierre : *Herinneringen onderwijs Marcel Dupré*, J. Raas : *thema's van Dupré*, C. Van Wageningen : *Orgelonderwijs en leerpsychologie*.

LA TRIBUNE DE L'ORGUE jg. 48, nr. 2 - juni 1996.

G. Zacher : *Calculation du sentiment dans choral III de Franck (3)*, D. Sanger *Musique anglaise (2)*, A. Luy : P. Pidoux.

L'ORGANISTE jg. 28, nr. 2 - juli 1996.

Cl. Charlier : *Contre-Sujet, source d'erreurs dans les analyses contemporaines des fugues de Bach*, L. Kerremans : *Publication d'un Livre d'Orgue et de Clavecin anonyme*.

L'ORGUE nr. 237 - januari 1996.

N. Bertrand : *La reconstitucion de l'orgue de la Chapelle royale de Versailles*, F. Sabatier : *L'école d'orgue de Martini*.

Nr. 238 - april 1996 : A. Gilet : M. Greene, J.Cl. Suc : *Orgue de la cathedrale du Puy-en-Velay et celui de l'église de la Chaise-Dieu*.

L'ORGUE. Cahiers et Mémoires, 1996 - I nr. 55 :

Fr. Blanc (*Themanummer*), André Fleury (*1903-1995*).

L'ORGUE FRANCOPHONE nr. 19 - december 1995, maart 1996.

P. Hardouin : *Les trois pénétrations de l'orgue «à la flamande» en France du nord*, P. Roose : *Aperçu historique conçu sur les interactions dans la facture d'orgue en Flandre, de part et d'autre de l'actuelle frontière franco-belge*, E. Cominetti : *Marco Enrico Bossi, organiste italien*.

1996 : *Themanummer* : M. Cocheril : *Orgues en Bretagne*.

ORGANIST EN EREDIENST nr. 4 - april 1996.

M. Breij : *Erschienen ist der herrlich Tag*

Nr. 5 - mei 1996 : M. Breij : *Nun bitten wir den Heiligen Geist*

Nr. 6 - juni 1996 : M. Breij : *Aus tiefer Not schrei ich zu dir*

Nr. 7/8 - juli 1996 : M. Breij : *Allein Gott in der Höh sei Ehr*

THE DIAPASON jg. 87, nr. 4 - april 1996.

M.T. Terry : *African-American Organ Literature*

Nr. 5 - mei 1996 : S. Cherrington : *The History of Organ Pedagogy in America (I)*

Nr. 6 - juni 1996 : S. Cherrington : *Organ Pedagogy in America (II)*.

- Verantwoordelijke uitgever : Kamiel D'Hooghe
- Voor de inhoud van de ondertekende artikels zijn alleen de auteurs verantwoordelijk
- Drukkerij Van Geertruyen - Asse